

Inhoud

WOORD VOORAF	13
HOOFDSTUK 1 De grondlegging van het Chinese keizerrijk	19
1 China tot aan de Qin (-221 v.Chr.)	21
1.1 De prehistorie	21
1.1.1 Voorlopers van de beschaving van de Gele Rivier	21
1.1.2 De neolithische beschaving van de Gele Rivier	22
1.2 De Shang-beschaving (ca. 1700-1100 v.Chr.)	23
1.2.1 De bronstijd (vanaf 1500 v.Chr.)	23
1.2.2 Chinese mythen en legenden	24
1.2.3 Orakelbeenderen	25
1.2.4 Het Shang-rijk	25
1.3 De Zhou-periode (ca. 1100-256 v.Chr.)	28
1.3.1 De Westelijke Zhou (ca. 1100-771 v.Chr.)	28
1.3.2 De Oostelijke Zhou (771-256 v.Chr.)	30
2 De stichting van het Chinese keizerrijk (Qin- en Westelijke Han-dynastie, 221 v.Chr.-8 n.Chr.)	36
2.1 De Qin-dynastie	36
2.1.1 De uitbouw van de staat Qin	36
2.1.2 De inrichting van het eenheidsrijk	38
2.1.3 De ondergang van de Qin-dynastie	39
2.2 De Westelijke Han-dynastie (202 v.Chr.-8 n.Chr.)	42
2.2.1 De consolidatie van het gezag van de Han	42
2.2.2 De dreiging van de Xiong-nu	44
2.2.3 Keizer Wu-di (141-87 v.Chr.)	45
3 De Wang Mang-show (8-23 n.Chr.)	53
3.1 De aftakeling van het keizerrijk	53
3.1.1 De economische politiek	53
3.1.2 Crisis en chaos	53
3.2 De staatsgreep en hervormingen van Wang Mang	54
3.2.1 De staatsgreep	54
3.2.2 De hervormingen	54
3.2.3 De ineenstorting van het rijk	54

4	De Oostelijke Han-dynastie (25-220 n. Chr.)	55
4.1	De comeback van het huis van Han	55
4.1.1	Liu Xiu	55
4.1.2	De tussentijdse heropleving	55
4.1.3	De herovering van Zuid-China en Centraal-Azië	56
4.2	Het einde van de dynastieke cyclus	57
4.2.1	De verslechtering van de staatsfinanciën	57
4.2.2	Hofintriges en paleisrevoluties	58
4.2.3	Religieus geïnspireerde opstanden	58
4.2.4	De verdeling van het rijk onder de grote krijgsheren	59
5	Het stepprijk van de Xiong-nu (209 v.Chr.-160 n.Chr.)	60
5.1	Algemene beschouwingen	60
5.1.1	De levenswijze van de nomaden	60
5.1.2	Oasen	61
5.1.3	Etnische samenstelling	62
5.2	Het eerste Hunnenrijk (209-51 v.Chr.)	63
5.2.1	De opkomst van het Hunnenrijk (209-141 v.Chr.)	63
5.2.2	De geleidelijke aftakeling van het Hunnenrijk	66
5.3	Het tweede Hunnenrijk (8-160 n.Chr.)	70
5.3.1	De herwonnen soevereiniteit	70
5.3.2	De betwisting van Kashgarië	70
5.3.3	De ondergang van het Hunnenrijk	71
	HOOFDSTUK 2 China in de periode van de verdeeldheid (220-581)	73
1	Inleiding	75
1.1	Geografische tegenstellingen	75
1.2	Etnische tegenstellingen	76
1.3	Een nieuwe cultuur	78
2	De Drie Rijken (220-280)	79
2.1	De Wei-dynastie (220-265)	79
2.1.1	De geësceneerde troonswisseling	79
2.1.2	Het systeem van de aanbeveling	79
2.1.3	De soldatenkolonies	80
2.2	De dynastie van de Shu-han (221-263)	81
2.2.1	Liu Bei (161-223)	81
2.2.2	Zhu-ge Liang	81
2.3	De Wu-dynastie (220-280)	82
2.3.1	De vestiging van een dynastie	82
2.3.2	Middelpuntvliedende krachten	84
3	De machtswisseling van Wei naar Jin	88
3.1	De Westelijke Jin (265-317)	88
3.1.1	De politieke toestand	88

3.1.2	De tijdsgeest: maatschappelijke en culturele waarden	89
3.1.3	De troebelen van de Yong-jia-periode	90
3.2	De Oostelijke Jin (317-420)	95
3.2.1	De heropleving van een dynastie	95
3.2.2	De suprematie van de grote families	96
3.2.3	De ondergang van de Oostelijke Jin	100
4	De Zuidelijke Dynastieën	103
4.1	De Liu-Song-dynastie (420-479)	103
4.1.1	Keizer Wu-di (420-422)	103
4.1.2	Wen-di (424-453)	104
4.2	De Zuidelijke Qi-dynastie (479-502)	107
4.2.1	Een kortstondige dynastie	107
4.2.2	De maatschappelijke en economische ontwikkelingen	108
4.3	De Liang-dynastie (502-557)	109
4.3.1	Een gouden tijdperk	109
4.3.2	Grote culturele bloei	112
4.3.3	De economische politiek	114
4.3.4	De ondergang van de Liang-dynastie	115
4.4	De Chen-dynastie (557-589)	117
4.4.1	Chen Ba-xian	117
4.4.2	Het profiel van de nieuwe macht	118
4.4.3	De nadagen van de zuidelijke cultuur	118
5	De Zestien Rijken van de Vijf Barbarenvolkeren (304-439)	119
5.1	De rijken van de Xiong-nu	119
5.1.1	Historische achtergrond	119
5.1.2	Het Han-rijk van de Liu (304-318)	120
5.1.3	De Qian-zhao (318-329)	121
5.1.4	De Hou-zhao (319-351)	121
5.2	De rijken van de Xian-bei (Mu-rong), Di en Qiang	123
5.2.1	De Vroegere Yan: de Qian-yan-dynastie (337-370)	123
5.2.2	De Vroegere Qin: de Qian-qin-dynastie (357-394)	125
6	De Noordelijke Dynastieën (386-581)	128
6.1	De Noordelijke Wei (386-534)	128
6.1.1	De vestiging van de Wei-dynastie	128
6.1.2	Het hoogtepunt	131
6.1.3	De ondergang van de Noordelijke Wei	137
6.2	De Noordelijke Qi-dynastie (550-577)	141
6.2.1	De aanloop tot de staatsgreep	141
6.2.2	Een dynastie die niet bestand is tegen zichzelf	141
6.3	De Noordelijke Zhou (556-581)	143
6.3.1	Yu-wen Tai legt de basis van een militair regime	143
6.3.2	De stichting en ondergang van de dynastie	144

HOOFDSTUK 3	Het herenigde keizerrijk (581-907)	147
1	De Sui-dynastie (581-618)	149
1.1	Keizer Wen-di (581-604)	149
1.1.1	Persoonlijkheid en loopbaan	149
1.1.2	De buitenlandse politiek	151
1.1.3	De binnenlandse politiek	152
1.2	Keizer Yang-di (604-617)	154
1.2.1	Zijn leven tot aan zijn troonsbestijging	154
1.2.2	Zijn regeringsstijl	156
1.2.3	Grote openbare werken	157
1.2.4	De voortgezette buitenlandse expansie	159
2	De Tang-dynastie (618-907)	163
2.1	Gao-zu: stichter van de dynastie (618-626)	163
2.1.1	Een verdienstelijke generaal	163
2.1.2	De vestiging van een stabiel regime	164
2.1.3	De machtswisseling	164
2.2	Tai-zong (626-649): uitbouwer van het Tang-imperium	165
2.2.1	De binnenlandse politiek	165
2.2.2	De buitenlandse politiek: imperialisme en expansie	169
2.2.3	Een voorbeeld voor het nageslacht	172
2.3	Gao-zong (649-683)	174
2.3.1	's Keizers overste: Wu-zhao	174
2.3.2	De beoordeling van Gao-zongs politiek	176
2.4	De hemelse troon geïsurpeerd door een vrouw	178
2.4.1	De aanloop (683-690)	178
2.4.2	De Zhou-dynastie (690-705)	179
2.4.3	De nasleep	180
2.5	Xuan-zong (712-756): hoogtepunt van de Tang	181
2.5.1	De binnenlandse politiek	181
2.5.2	De buitenlandse politiek	188
2.5.3	Het tragische einde van een groot monarch	190
2.6	Van de rebellie van An Lu-shan tot het einde van de Tang (755-907)	192
2.6.1	De historische betekenis van de rebellie van An Lu-shan	192
2.6.2	Een hoge graad van militaire autonomie	194
2.6.3	De economische politiek	196
2.6.4	Het einde van de pax Sinica	200
2.6.5	Ondergang van de dynastie, einde van een tijdperk	202
HOOFDSTUK 4	De Vijf Dynastieën en de grensrijken	205
1	Het tijdperk van de Vijf Dynastieën en de Tien Koninkrijken	207
1.1	Militaire gouverneurs in dienst van zichzelf	207
1.1.1	Militaire gouverneurs krijgen uitgebreide bevoegdheid	207

1.1.2	Een mozaïek van autonome provincies	207
1.1.3	Twijfelachtige loyaliteit	208
1.2	De rebel Huang Chao	209
1.2.1	Een leger dat aangroeit als een sneeuwbal	209
1.2.2	Van rebel tot steunpilaar van de keizer	210
1.3	Erfgenamen van de rebellie	210
1.3.1	Het rebellenleger brokkelt af	210
1.3.2	De contouren van de regionale staten worden zichtbaar	211
1.4	De Vijf Dynastieën en de Tien Koninkrijken	212
1.4.1	De Latere Liang (907-923)	212
1.4.2	De Huai-rivier als scheidingslijn	212
1.4.3	De Latere Tang (923-934)	213
1.4.4	De Latere Jin (936-947)	214
1.4.5	De Latere Han (947-950)	214
1.4.6	De Latere Zhou (951-960)	215
2	Niet-Chinese grensrijken	218
2.1	Inleiding	218
2.2	Het Khitan-imperium (907/916-1125)	218
2.2.1	De machtigste staat van Oost-Azië	218
2.2.2	De aanhechting van 16 Chinese prefecturen	219
2.2.3	Een gespannen vrede met de Song	221
2.2.4	De cultuur van de Khitan	223
2.3	Het rijk van de Jurchen (1115-1234)	223
2.3.1	Voorgeschiedenis	223
2.3.2	De stichting van de Jin-dynastie	224
2.3.3	Maatschappij en cultuur	226
2.4	De Tangut	228
2.4.1	Ten tijde van de Tang	228
2.4.2	Ten tijde van de Song	228
2.4.3	Het Tangut-schrift	230
HOOFDSTUK 5 De Song-dynastie (960-1278)		231
1	De Noordelijke Song (960-1125/1127)	233
1.1	De stichting en consolidatie	233
1.2	De ontmanteling van de regionale legers	234
1.3	De bureaucratie	236
1.3.1	Structurele kenmerken	236
1.3.2	De hervorming van de ambtenarij	238
1.3.3	De territoriale administratie	239
1.3.4	Titulatuur en bevoegdheden	240
1.3.5	Het examensysteem	241
1.4	Maatschappij en economie	243

1.4.1	Landheren en ambtenaren	243
1.4.2	Munten en papiergeld	247
1.4.3	De hervormingen van Wang An-shi	248
1.4.4	De polarisering van de politieke wereld	252
2	De Zuidelijke Song (1127-1279)	254
2.1	Broze vrede	254
2.1.1	De vlucht naar het zuiden	254
2.1.2	Het vredesverdrag	255
2.2	Een politieke dwerg, een economische en culturele reus	257
2.2.1	Bloeiende handel	257
2.2.2	De groei van de steden	257
2.2.3	Culturele bloei	259
HOOFDSTUK 6 Het Mongoolse wereldrijk (1206-1368)		265
1	De verovering van Azië	267
1.1	Chinggis Khan	267
1.1.1	De wereld van de steppe	267
1.1.2	De eerste golf van veroveringen	268
1.2	De consolidatie van het Mongoolse imperium	270
1.2.1	Khorazm	270
1.2.2	Chang-chun	271
1.3	De regering van Ögedei (1229-1241)	271
1.4	Güyüg en Möngke	273
2	De Yuan-dynastie (1260/1271-1368)	274
2.1	Qubilai Khan sticht de Yuan-dynastie	274
2.1.1	Een voorzichtige start	274
2.1.2	Een khan met de allures van een keizer	275
2.1.3	Qubilai poogt Japan tot een tributstaat te maken	276
3	De ‘pax Mongolica’	277
3.1	Willem van Rubroeck	278
3.2	Marco Polo	279
3.2.1	Het reisverslag	279
3.2.2	Was Marco Polo wel ooit in China?	281
3.3	Handel en missionering	282
3.3.1	Missionarissen	282
3.3.2	Italiaanse kooplieden	283
HOOFDSTUK 7 De Ming-dynastie (1368-1644)		285
1	Inleiding	287
2	De stichting van de dynastie	288
2.1	De aftakeling van het Mongoolse regime	288
2.2	Zhu Yuan-zhang	289

INHOUD

3	Keizer Yong-le (1402-1424)	290
4	Ambtenaren versus eunuchen	291
4.1	De bonte bewoners van het paleis	291
4.2	Eunuchen als vertrouwelingen van de keizer	292
4.3	De afschaffing van de hoogste ambten	293
4.4	Het defensiebeleid	295
5	De regionale administratie	296
6	De agrarische economie	297
7	De ontdekkingsreizen van Zheng He	298
7.1	De traditie van gecontroleerde handel	298
7.2	De politiek van keizer Yong-le	299
7.3	Het doel van de reizen	300
7.4	Het Perzisch als diplomatieke taal	301
7.5	Het bruuske afbreken van de expedities	303
	TIJDSBALK	305
	AANBEVOLEN LITERATUUR	335
	KAARTEN EN ILLUSTRATIES	345
	PERSONENREGISTER	347
	ZAKENREGISTER	353

Woord vooraf

Een algemene geschiedenis is een hachelijke onderneming en bij voorbaat al tot mislukken gedoemd. Je laat veel meer weg dan je weerhoudt, het is als een kaas met meer gaten dan kaas. Het is een bekentenis van onvermogen. De meest uitgebreide algemene geschiedenis van China in een westerse taal is wellicht de *Cambridge History of China*, die voorlopig uit 12 boekdelen van circa 800 tot 1000 bladzijden elk bestaat. Toch is ook die nog heel fragmentarisch. Hij behandelt bijvoorbeeld niet de ontwikkeling van de kunsten. In het boek van één volume dat de lezer nu in handen heeft, is dat a fortiori niet mogelijk geweest. Het zwaartepunt ligt nadrukkelijk op het politieke en institutionele aspect, maar we besteden toch naar verhouding ook amper aandacht aan de maatschappelijke, economische, militaire en culturele geschiedenis van het land. Liever dan alles in gelijke mate op een rij te zetten, hebben we voor elke periode bepaalde specifieke, opvallende of voor de westerse lezer belangwekkende aspecten of ontwikkelingen naar voren gehaald en in enig detail behandeld. Elk hoofdstuk legt enigszins verschillende accenten. Een dergelijke aanpak geeft meer reliëf aan het boek, versterkt het evolutieve karakter van de Chinese geschiedenis en voorkomt de indruk dat elke periode een variatie is op hetzelfde thema als de vorige. Een monotoon en uniform patroon van presentatie zou die verkeerde indruk wel eens kunnen wekken, omdat evoluties in het verleden zich nu eenmaal aan een veel trager tempo voltrokken dan wij moderne mensen gewend zijn, maar zich voltrekken deden zij toch.

Het is met spijt dat wij vele belangwekkende onderwerpen onaangeroerd hebben moeten laten of slechts summier hebben kunnen behandelen. Zo had wellicht nog meer aandacht naar de internationale context kunnen gaan, hoewel wij die beslist niet veronachtzaamd hebben. Zelfs een imperium als China dat zichzelf lange tijd als het centrum van de wereld beschouwd heeft, is vaak ongemerkt maar in elke vezel verbonden met gedachten, woorden en daden die buiten zijn grenzen gedacht, gesproken of gesteld worden.

Een historicus moet op een strak koord tussen cynisme en jubeltoon dansen. Hij mag niet op zijn onderwerp verliefd worden, maar kan anderzijds zonder een zekere mate van inlevingsvermogen zijn taak niet tot een goed einde brengen. We mogen echter nooit uit het oog verliezen dat politiek in de ruimste zin van het woord gaat om macht en invloed, het streven ernaar, de strijd om het verwerven en behouden ervan, en de inspanningen om het bezit ervan te rechtvaardigen. Ook culturele mo-

numenten komen niet tot stand in het luchtledige, maar hebben deel aan de politieke en sociale context en zijn er het product van. Waar gehakt wordt, vallen spaanders. Geschiedenis handelt vooral over de winnaars, en heeft de neiging de slachtoffers en verliezers te vergeten of schromelijk tekort te doen. Hun namen staan immers meestal niet in de bronnen vermeld. Ook dit boek kan van die vooringenomenheid niet vrijgepleit worden. Toch mogen we niet vergeten dat die legioenen van meestal anonieme mensen evengoed hun bijdrage tot de geschiedenis geleverd hebben. ‘Grote vorsten’ en ‘grote rijken’ zijn in de regel onlosmakelijk met geweld verbonden. Een groot rijk komt niet tot stand zonder verovering. Gezag over veroverde en geannexeerde gebieden moet voortdurend bevestigd worden, en in de regel gebeurt dit ook met geweld. Grote vorsten verwerven en behouden hun positie met geweld – vaak institutioneel geweld, maar niettemin geweld. Kortom, grote vorsten en grote rijken trekken een spoor van geweld en lijden door de geschiedenis. Voor naburige volkeren, volksgemeenschappen of bepaalde bevolkingsgroepen binnen het rijk, zijn zij in vele gevallen eerder een gesel dan een zegen. Toch wordt in de meeste geschiedenissen dat negatieve aspect schromelijk onderbelicht. In één zin wordt bijvoorbeeld het beleg en de verwoesting van een hoofdstad vermeld, maar het aantal doden en de graad van verwoesting worden vaak achterwege gelaten. De focus van de meeste historici is vooral op de positieve en constructieve aspecten gericht. Dat positieve vooroordeel is zeker gebruikelijk in algemene geschiedenissen, omdat het onuitgesproken a priori van dat soort compilaties juist erin bestaat de lezer ervan te overtuigen dat er veel waardevols en unieks in die geschiedenis te vinden is. Onderhavig werk bezondigt zich ook aan die positieve vooringenomenheid.

Het is bijzonder moeilijk om een geschiedenis van China te schrijven zonder een bepaalde mate van vooringenomenheid. Historici steunen in zulke overweldigende mate op Chinese bronnen, dat de ‘Chinese’ kijk op de gebeurtenissen soms ongemerkt afkleurt op de analyse. Wij hebben dat proberen te vermijden, maar zijn daar ongetwijfeld niet helemaal in geslaagd. Hoe dan ook is deze geschiedenis geschreven vanuit het standpunt van het Chinese keizerrijk. De aangrenzende of naburige rijken of staten die in het verhaal voorkomen, worden niet systematisch behandeld, maar slechts vermeld voor zover ze met een bepaalde ontwikkeling in China verband houden. De Chinezen plachten naar de naburige volkeren te verwijzen met woorden en schrifttekens waarvan de etymologie weinig vleiend is. Het gaat om diverse termen, maar alle hebben ze gemeen dat ze een klare demarcatielijn trekken tussen het Hanvolk of de dragers van de Chinese beschaving en andere volkeren, etnieën, talen of culturen. Die termen hebben duidelijk een (naar het hedendaagse aanvoelen) racistische connotatie. Bij gebrek aan beter worden zij in het Nederlands vaak als ‘barbaar’ vertaald. Wij hebben die term gebruikt om te verwijzen naar alle niet-Han-volkeren, in het bijzonder de etnieën van de noordelijke steppen, de nomaden en seminomaden die voortdurend met de Chinese sedentaire beschaving in contact stonden, en op geregelde tijdstippen een deel van China of zelfs geheel China als een ‘herrenvolk’ overheersten, om dan uiteindelijk geabsorbeerd of geassimileerd te worden. Door

het gebruik van deze *historische* term lijkt het wel alsof wij ons identificeren met de Chinese kijk op de geschiedenis, maar dat is geenszins de bedoeling. Een objectieve *historiografische* term ware verkieslijk, maar alternatieven als ‘niet-Han-volkeren’, ‘perifere volkeren’, ‘niet-Chinese volkeren’, liggen minder vlot in de mond of gaan aan een ander euvel mank.

Een ander mogelijk Chinees vooroordeel dat op dit boek afstraalt, is het gebruik van termen als ‘eenmaking van het territorium’, ‘hereniging van het rijk’ of woorden van gelijkaardige strekking. Hier gaat een politiek-ideologisch a priori onder schuil, alsof het territorium van de grote dynastieën of van het huidige of recente China altijd ‘van nature’ Chinees grondgebied geweest zou zijn, en alsof de politieke eenheid van dat territorium onder dominantie van het Han-volk zijn ‘natuurlijke’ toestand zou zijn. Een dergelijke verdoken teleologische aanname, vrijwel alomtegenwoordig in de Chinese geschiedschrijving, ondersteunen wij niet. Niettemin is het ideaal van een groot eengemaakt keizerrijk de droom en de ambitie van elke keizer, zeker als de dynastieke clan uit de groep van Han-Chinezen voortkomt of er zich mee identificeert. Hoezeer die notie van imperium ook ongrijpbaar bleek of hun tussen de vingers ontglipte, steeds opnieuw streefde men hem na, en dat gaat in zekere zin tot op heden voort, als je ziet welke irredentistische aanspraken onlosmakelijk met het politieke credo van de Chinese Volksrepubliek verweven zijn. Ook al is het Chinese imperium geen duurzame historische realiteit gebleken, de zoektocht ernaar is wel een constant gegeven in de geschiedenis, zoals de ondertitel wil aangeven.

Traditionele oosterse culturen houden er ingewikkelde regels voor naamgeving op na. Dat is niet anders in China, en dat geldt vooral voor de keizer. Naar een keizer kan men verwijzen met zijn persoonlijke naam, zijn regeringsperiode of zijn tempelnaam. De persoonlijke naam werd tijdens het leven van de keizer nooit gebruikt, hierop rustte een taboe, behalve in gevallen waarin het om zeer frequent gebruikte karakters ging. De titel die wij als ‘keizer’ vertalen, is meestal de traditionele semitheocratische term *Huang-di* 皇帝 of *Tian-zi* 天子 (zoon des hemels), maar keizers werden in de praktijk nooit met deze titel aangesproken. Zij werden aangesproken met de term *bi-xia* 陛下, wat letterlijk betekent ‘onderaan de trappen,’ d.w.z. onderaan de trappen van de troon waarop de keizer zat tijdens een audiëntie. Deze verwijzing naar ‘onderaan de trappen’ impliceert dat de spreker het niet aandurft om direct over de heerser te spreken of zich direct tot hem te wenden. Tijdens zijn leven werd alleen in bedekte termen naar de keizer verwezen met een reeks van geijkte termen. De meest gebruikte term was *shang* 上, de ‘opperste’. Na hun dood kregen de keizers soms uitgebreide lovende en verheffende titels (*di-hao* 帝号). Verder kregen ze ook een postume tempelnaam (*miao-hao* 庙号), die werd gebruikt door hun nakomelingen tijdens de voorouderverering. Deze titels en tempelnamen zijn de namen die wij gewoonlijk aantreffen in de Chinese geschriften die na hun dood gecompileerd zijn. Vóór de Tang-dynastie gebruikte men meestal de titel, vanaf de Tang-dynastie meestal de tempelnaam. Afgezette of vermoorde keizers bleven wel vaak van een tempelnaam verstoken. In zulke gevallen gebruikt men hun voornaam of een adellijke titel (meest-

al ‘koning’), in beide gevallen voorafgegaan door de vermelding ‘afgezette keizer’ (*fei-di* 废帝). In enkele gevallen wordt ook naar de keizer verwezen met de naam van zijn mausoleum: dit is bijvoorbeeld het geval voor de eerste keizer van de Ming, wiens graf buiten Nanking (Nanjing 南京) bekendstaat als Xiao-ling 孝陵, het ‘mausoleum van de liefde voor de ouders.’ In de geschiedschrijving verwijst men meestal naar de Ming-keizers met hun jaartelling (*nian-hao* 年号). In vroegere dynastieën kwam het vaak voor dat de jaartelling midden in de regering van een zittende keizer veranderd werd, met het doel weer ‘met een schone lei te beginnen,’ of een of andere heilzame gebeurtenis te herdenken. De stichtende keizer van de Ming koos bij het begin van zijn regering voor de jaartelling Hong-wu 洪武, en veranderde die niet meer tot aan zijn dood. Dit werd een precedent dat door zijn opvolgers nagevolgd werd, zodanig dat elke Ming-keizer slechts één jaartelling heeft, die dus vrijwel geheel samenvalt met zijn regeringsperiode. In tegenstelling tot vroegere dynastieën is het daardoor mogelijk om naar de keizers te verwijzen met hun respectievelijke jaartelling. Dat is met name het geval voor de eerste, de derde en de veertiende keizer van de Ming-dynastie die ook in de westerse literatuur vrij goed bekend zijn en er veelal met de naam van hun jaartelling, resp. Hong-wu (1368-1398), Yong-le 永乐 (1403-1424, meestal in de traditionele transcriptie Yung-lo) en Wan-li 万历 (1572-1620) hun opwachting maken. In dit boek beperken wij het gebruik van de persoonlijke naam tot de periode voor de troonsbestijging van een keizer. Eenmaal de betrokkene de troon bestegen heeft, verwijzen wij naar hem met zijn titel (*di-hao*, eindigend op -di), zijn tempelnaam of, in het geval van de Ming, met de corresponderende jaartelling.

Wanneer een keizer sterft, blijft zijn regeringsperiode lopen tot het einde van het jaar waarin hij gestorven is. Dat betekent dat de eerste dag van de nieuwe regeringsperiode van de opvolger in bepaalde gevallen bijna een jaar na zijn eigenlijke troonsbestijging kan beginnen. Dat verklaart ten dele de vele onderlinge discrepanties van één jaar tussen de diverse historische studies en chronologische tabellen. Als we het hier over ‘jaar’ hebben, dan bedoelen wij het jaar volgens de Chinese maankalender. Maankalender en westerse kalender vallen grotendeels, maar niet geheel samen. Met één bepaald jaartal van een regeringsperiode komt grosso modo één bepaald jaartal van de westerse tijdrekening overeen, maar als een datum net in het begin of het einde van het jaar valt, kan de overeenkomende dag in het voorgaande c.q. volgende westerse jaar vallen. Exacte data dienen daarom steeds precies omgerekend te worden, hetzij naar de juliaanse kalender (tot het jaar 1582), hetzij naar de gregoriaanse kalender (na 1582). Daar bestaan conversietabellen voor. In onderhavig boek komen maar weinig exacte data voor, de meeste chronologische verwijzingen beperken zich tot het jaartal alleen.

Toen de Franse sinoloog Robert des Rotours de poëzie van de Tang-periode wilde bestuderen, werd zijn plezier voortdurend verstoord door de alomtegenwoordigheid van ambtelijke titels waarvan hij de juiste toedracht niet kende. Hij maakte voor zichzelf uit dat het voor een juist begrip van de Chinese dichtkunst onontbeerlijk was om klaarheid te scheppen in de titulatuur van de Chinese ambtenarij. Hij had gelijk. Zo

begon hij aan de studie van een van de meest complexe en fundamentele aspecten van de Chinese institutionele geschiedenis en het zou hem voor de rest van zijn leven niet meer loslaten. De Chinese ambtenarij doordringt inderdaad de hele Chinese samenleving. Vertaling van de titels, en inzicht in de inhoudelijke invulling van de ambten die ze aanduiden, is een groot probleem voor elke historicus. Het probleem is dubbel: titels blijven onveranderd, terwijl hun invulling en hun bevoegdheid met de tijd enorm kunnen variëren; eenzelfde functie kan dan weer volgens de periode met andere titels aangeduid worden. Zonder daarom het gevoel te hebben het probleem helemaal opgelost te hebben, hebben wij ons voor de vertaling van de ambtelijke titels gebaseerd op Charles O. Hucker, *A Dictionary of Official Titles in Imperial China* (1985).

Voor de transcriptie (transliteratie) van Chinese woorden hebben we gebruikgemaakt van het steeds meer ingang vindende *Hanyu pinyin*, behalve voor woorden die in een andere, oudere transcriptie al in westerse talen (vaak via het Engels) burgerrecht verworven hebben, zoals Peking. Getranslitereerde karakters die een woord vormen, hebben wij echter niet aan elkaar geschreven, maar met een liggend streepje verbonden, behalve bij heel bekende namen, zoals die van de hedendaagse provincies. Voor de transcriptie (transliteratie) van Japanse woorden hebben we gebruikgemaakt van het algemeen aanvaarde Hepburn-systeem, zoals het in de opeenvolgende edities van *Kenkyūsha's Japanese English Dictionary* gebruikt wordt, behalve in gevallen waarin het woord al in het Nederlands met een eigen spelling ingeburgerd is. Voor de transcriptie van Mongoolse namen en termen hebben wij de spellingen gevolgd van Christopher Atwood in *Encyclopedia of Mongolia and the Mongol Empire*.

In Chinese (en overigens ook in Japanse en Koreaanse) persoonsnamen wordt de familienaam gevolgd door de voornaam. Dit gebruik hebben we gevolgd. De lezer zal vele Chinese schrifttekens aantreffen in de lopende tekst. Wij hopen dat hij/zij die met deze *grafemen* of tekens niet vertrouwd is, hun aanwezigheid niet als storend zal ervaren. Wie wel met het Chinese schrift vertrouwd is, of in het kader van een of andere studie inspanningen doet om er vertrouwd mee te worden, zal er ongetwijfeld zijn voordeel mee doen. Overigens zal de lezer ook bepaalde Chinese termen in de tekst tegenkomen. Er zijn nu eenmaal nogal wat fenomenen die in onze perceptie een typisch Chinees aspect hebben en waarvoor niet meteen een goed Nederlands equivalent te vinden is. Geschiedenis is nu net een domein waarin het particuliere van een samenleving, en dus het particuliere van een cultuur, zich sterk manifesteert. Omdat je als historicus op zoek gaat naar zowel het universele als het particuliere, moet je in je taalgebruik voortdurend een evenwicht zoeken tussen vertaling en transliteratie. Soms is de laatste optie onvermijdelijk. De van oorsprong Turkse titel voor 'vorst', 'aanvoerder', hebben wij als 'khan' gespeld, hoewel men thans in het Nederlands 'kan' schrijft.

We hebben ernaar gestreefd een vlot leesbare tekst af te leveren. In principe is de inhoud ervan een weerspiegeling van wat op dit ogenblik in de gemeenschap der historici als de algemeen gangbare interpretatie of algemeen aanvaarde verklaring geldt.

Dit mag ons niet doen vergeten dat de geschiedschrijving een kritische en polemische discipline is, die voortdurend in beweging en ontwikkeling is. Er is niet zoiets als een vaststaande en eenduidige interpretatie van de feiten. Onder het vreedzame oppervlak van de hier afgedrukte tekst weerklinkt de bedrijvigheid van de laboratoria der geschiedschrijving, waar ons beeld van de geschiedenis voortdurend gedeconstrueerd en gereconstrueerd wordt. Achteraan in dit boek hebben wij een lijst met aanbevolen literatuur toegevoegd. Het is nog maar een minieme fractie van wat er in die laboratoria geproduceerd is.

Hoewel het boek geen collectief product is, hebben velen er direct of indirect met hun ideeën en kritiek toe bijgedragen. In het bijzonder wil ik David de Cooman danken. Hij las het manuscript na, controleerde de transcriptie van de Chinese woorden, voerde vele schrifttekens (karakters) in, en bezorgde de tijdsbalk, de lijst met aanbevolen literatuur, het personenregister en het zakenregister.

W. Vande Walle

第一章

HOOFDSTUK 1

De grondlegging van het Chinese keizerrijk

1 CHINA TOT AAN DE QIN (-221 V.CHR.)

1.1 De prehistorie

1.1.1 Voorlopers van de beschaving van de Gele Rivier

De stichters van de beschaving van de Gele Rivier worden proto-Chinezen genoemd. De bakermat van deze beschaving stond aan de midden- en de benedenloop van de Huang-he 黄河 of Gele Rivier, in het noorden van het huidige China. In tegenstelling tot de andere oude cultuurcentra van het Oosten ligt dit gebied erg geïsoleerd, hetgeen mede het uitgesproken eigen karakter van de latere Chinese beschaving heeft bepaald.

1.1.1.1 Paleolithicum (600.000-10.000 v.Chr.)

De oudste menselijke fossielen die in dit gebied zijn aangetroffen, dateren van ongeveer 600.000 v.Chr. De skeletten zijn van het mongolide mensentype. De twee belangrijkste vindplaatsen zijn die van Lan-tian 蓝田 (*sinanthropus lantianensis*, ca. 600.000 jaar oud) en van Zhou-kou-dian 周口店, 50 km ten zuidwesten van Peking (*sinanthropus pekinensis* gedoopt, thans als *homo erectus pekinensis* geklasseerd, 500.000 à 200.000 jaar oud). Deze mensentypen mogen beschouwd worden als de voorvaders van de proto-Chinezen, die de dragers van de latere beschaving van de Gele Rivier waren. In het noorden van China leefden deze mensen her en der verspreid gedurende het paleolithicum. Naar het einde van deze periode toe deden zich in dit gebied belangrijke geologische veranderingen voor. Door de wind werden uit de woestijngebieden in het noorden ontzaglijke hoeveelheden löss (fijn zand) aangevoerd in een gebied dat de huidige provincies Shanxi 山西, Shaanxi 陕西, Gansu 甘肃, Hebei 河北 en Henan 河南 omvatte. Dit ging gepaard met een droog en koud klimaat. Toen deze primaire accumulatie (een laag van 10 tot 100 meter diepte) beëindigd was, werd het klimaat geleidelijk aan weer warmer en vochtiger. De grote regenval deed rivieren ontstaan, waaronder de Gele Rivier, die zich een bedding zochten doorheen de dikke lösslaag en het zand verder stroomafwaarts transporteerden waar het weer aanslibde. Deze lössaarde heeft als bijzondere eigenschap dat ze veel water kan vasthouden en vruchtbaar is. Hiermee, met dit type aarde en de grote rivieren, waren ideale omstandigheden geschapen voor het ontstaan van de landbouw.

1.1.2 De neolithische beschaving van de Gele Rivier

1.1.2.1 Neolithicum (10.000-1500 v.Chr.)

De vier grote antieke wereldbeschavingen zijn allemaal ontstaan in de nabijheid van grote rivieren. De Egyptische beschaving aan de Nijl, de Mesopotamische aan de Tigris en de Eufraat, de Indische aan de Indus en de Chinese aan de Gele Rivier. Men kan zich afvragen waarom de Chinese niet aan de rivier de Yangzi-jiang (扬子江) is ontstaan. In de periode van het neolithicum, toen de proto-Chinezen aan landbouw gingen doen, was het stroomgebied van de Yangzi-jiang echter nog erg moerassig, dichtbebost en onherbergzaam en bijgevolg niet bevorderlijk voor het ontstaan van een landbouwbeschaving. De Gele Rivier is gekenmerkt door periodieke overstromingen en daarom is hij ook vaak 'de gesel van China' genoemd. Vandaar dat de eerste landbouwers zich vestigen in de nabijheid van de zijrivieren en op hoger gelegen plateaus. Nederzettingen aan de oevers van de hoofdstroom verschijnen pas als de waterhuishouding voldoende ontwikkeld is. Uit het neolithicum dateren twee beroemde steenculturen: die van Yang-shao en die van Long-shan.

1.1.2.2 De Yang-shao-cultuur (4000-2000 v.Chr.)

In 1921 werd onder leiding van de Zweedse geoloog Johan Gunnar Andersson de eerste wetenschappelijke opgraving in China ondernomen, in de buurt van het dorp Yang-shao 仰韶 in de provincie Henan. Hij vond er resten van de oudste landbouw-cultuur van Noord-China. Deze wordt ook wel de 'beschilderd-aardewerkcultuur' genoemd naar de dikbuikige potten van rood aardewerk beschilderd met zwarte geometrische motieven, die kenmerkend zijn voor dit cultuurcomplex. Andere kenmerken zijn: het gebruik van stenen spaden en houwelen en het verbouwen van gierst. Varken en hond waren gedomesticeerd. Er werd met pijl en boog gejaagd en vis gevangen met net en haak. Men heeft ook spinnewielen van steen en klei, en naalden van been gevonden. Ze sponnen reeds hennep e.d. en weefden en naaiden ze hun klederen. Ze woonden veelal in ronde of rechthoekige holen in de grond, met een haard in het midden van de vloer. Naast het woonhol was er vaak een ander bouwsel dat als opslagplaats fungeerde. Sommige nederzettingen waren tamelijk uitgestrekt en hadden in het centrum een soort grote gemeenschappelijke holwoning, waarrond de andere concentrisch gegroepeerd waren. Vele waren omgeven door een soort gracht ten noorden waarvan de begraafplaats en ten oosten waarvan de pottenbakkersoven(s) gesitueerd waren. Dit wijst duidelijk in de richting van een clan-organisatie. Zeer leerrijk voor de sociale organisatie is de methode van begraven. Daaruit blijkt namelijk dat de maatschappij matriarchaal georganiseerd was. Grafvoorwerpen zijn talrijker bij vrouwen dan bij mannen. Bij vrouwen is ook productiegereedschap mee begraven. Het was dus een maatschappij waarin de positie van de vrouw hoger was

dan die van de man. Deze cultuur, die uitlopers heeft tot in de provincie Gansu in het westen, wordt in verband gebracht met voor-Aziatische culturen, maar Chinese archeologen leggen de nadruk op het autochtone karakter ervan.

1.1.2.3 De Long-shan-cultuur (2500-1500 v.Chr.)

Ook deze cultuur, Long-shan 龙山, werd genoemd naar de eerste vindplaats, Long-shan-zhen 龙山镇 in de provincie Shandong 山东, die werd blootgelegd in 1930-1931.

Ze wordt gekenmerkt door zwart glanzend aardewerk van hoge perfectie, met-tertijd steeds vaker gedraaid op een pottenbakkerswiel. Andere kenmerken zijn: het gebruik van spaden van dierenbotten en hout, naast die van steen; sikkels uit steen of twee samengevoegde schelpen om er de gierst en de tarwe mee te oogsten. De grote variëteit aan landbouwwerktuigen getuigt van vorderingen in de landbouwtechniek en grotere in teelt gebrachte oppervlakten. Naast het varken en de hond waren ook de koe, het paard, het schaap en de kip gedomesticeerd. Ook de veeteelt was dus verder ontwikkeld, terwijl de instrumenten voor jacht en visvangst geperfectioneerd werden.

De woningen bestonden uit holen in de grond met een haard en een gang als ingang. De structuur is al sterk verbeterd en de vloer is bestreken met een soort mortel om de vochtigheid buiten te houden.

De kleinschaligheid van de woningen en het samen begraven van man en vrouw wijzen erop dat de monogame familie in opgang is. De grootte van de graven is ongelijk en de hoeveelheid grafvoorwerpen varieert sterk. Privé-eigendom was dus reeds een feit en er was een onderscheid tussen rijk en arm. Parallel hiermee ging de maatschappelijke structuur over van matriarchaat naar patriarchaat. Ook tekent zich beroepsspecialisering af, zo onder meer het pottenbakken. Vroeger aanvaardde men dat ook dit cultuurcomplex zijn oorsprong had in West-Azië, maar opgravingen uit 1956-1957 hebben aangetoond dat het een voortzetting is van de Yang-shao-cultuur. Het verspreidingsgebied van de Long-shan-cultuur omvat Shandong tot het schiereiland Liaodong in het noorden en Noord-Jiangsu in het zuiden; maar ook in Shaanxi en Henan werden sites gevonden die tot dit cultuurcomplex gerekend worden.

1.2 De Shang-beschaving (ca. 1700-1100 v.Chr.)

1.2.1 De bronstijd (vanaf 1500 v.Chr.)

Rond 1500 v.Chr. ontwikkelt zich in het gebied van Noord-Henan het gebruik van brons. De meningen zijn nog steeds verdeeld over de vraag of het bronsgieten uit West-Azië ontleend werd, dan wel op Chinese bodem tot ontwikkeling kwam. Voor autochtone ontwikkeling pleiten: (1) Het feit dat de Chinezen vóór de komst van het

boeddhisme (eerste eeuw n.Chr.) niet vertrouwd waren met de typische West-Aziatische techniek van bronsgieten, de zogenaamde ‘cire-perdue’-methode. In plaats daarvan gebruikten zij een systeem van geassembleerde gietvormen. (2) Zowel qua vormgeving als qua temperatuurbeheersing stond deze bronstechniek onder sterke invloed van de inheemse pottenbakkerstraditie. Voor ontlening uit West-Azië pleiten dan weer: (1) Aan het gebruik van brons, dat een legering van koper en tin is, gaat normalerwijze een overgangsfase vooraf waarin uitsluitend van koper gebruik wordt gemaakt. Deze fase ontbreekt in China. (2) Het Chinese brons is duidelijk van jongere datum dan dat van het Nabije Oosten. Deze elementen schijnen te wijzen in de richting van een zogenaamde stimulansdiffusie (ontlening van de idee) vanuit West-Azië.

1.2.2 Chinese mythen en legenden

De Chinese traditie is rijk aan mythen en legenden die het begin van de Chinese geschiedenis ver vóór de bronstijd plaatsen. Dit zijn evenwel erg suspecte overleveringen van latere datum. Toch moet er hier melding van gemaakt worden omdat we ze zo vaak aantreffen in de Chinese literatuur en religie. Volgens het Chinese schepingsverhaal ontstond de wereld uit Pan-gu 盘古, het oerwezen dat zo lang groeide tot het openbarstte. Uit zijn verschillende lichaamsdelen werden de wereld en de levende wezens geboren. Op Pan-gu volgden de drie Huang 三皇 en de vijf Di 五帝 (oerkeizers of cultuurhelden) die aan de mensheid de weldaden van de beschaving schonken. De drie Huang zijn: (1) Fu-xi 伏羲, hij leerde de mensen de visvangst met het net, en vond de acht trigrammen uit, de basis van het schrift. (2) Nü-wa 女娲, een vrouwelijke cultuurheld, zij regelde het huwelijk en leerde de zijdeteelt. (3) Shen-nong 神农 (alternatieve naam: Yan-di 炎帝) was de vader van de landbouw en de ontdekker van de geneeskrachtige kruiden. De vijf Di zijn: (1) Huang-di 黄帝 (de Gele keizer), aan hem worden toegeschreven: de uitvinding van de sterrenkunde en de verdeling van het land in ‘putakkers’ (*jing-tian*, cf. infra), (2) Zhuan-xu 颛顼, (3) Di-ku 帝喾, (4) Yao 尧 en (5) Shun 舜. Deze namen en hun volgorde verschillen volgens de bronnen. Yao is een van China's legendarische modelheersers. Hij verkoos de deugdzame Shun als opvolger boven zijn eigen onwaardige zoon. Shun wees op zijn beurt zijn minister Yu 禹 aan als opvolger, op grond van zijn zedelijke verdienste. Deze laatste is de cultuurheld die volgens de overlevering de watervloed bedwong. Hij geldt tevens als de stichter van de eerste protohistorische dynastie, de Xia 夏 (ca. 2200-1700 v.Chr.). Men heeft gepoogd de Long-shan-cultuur van Henan en de Er-li-tou-cultuur (vroeg Shang, cf. infra) te identificeren met deze Xia-dynastie, maar directe archeologische bevestiging ontbreekt. De laatste vorst van de Xia werd van de troon gestoten door de deugdzame Tang 汤, stichter van de Shang- of Yin-dynastie. Van dat moment af bevinden we ons op solidere historische grond, gestaafd door eigentijdse geschreven bronnen: de orakelbeenderen.

1.2.3 Orakelbeenderen

Rond 1900 merkten Chinese geleerden de zogenaamd geneeskrachtige ‘drakenbeenderen’ op. Dit waren schilden van schildpadden en platte dierenbotten, waarop vaak archaische inscripties gegrift stonden. Ze bleken gevonden te zijn bij het huidige An-yang 安阳 (oude naam: Yin 殷), de laatste van de traditionele hoofdsteden van de Shang. De beenderen werden gebruikt voor het wichelen of orakelen. Zij werden op regelmatige plaatsen verhit, zodat er barstjes ontstonden in het vooraf gepolijste oppervlak. Uit het verloop van die barsten las de wichelaar het orakel af. In 10% van de gevallen zijn vraag en antwoord in een archaisch Chinees schrift in de schaal of in het bot gegrift. Deze inscripties zijn voor een belangrijk deel ontcijferd (*Jia-gu xue* 甲骨学 orakelbeenderenstudie) en hebben de oude overleveringen over de opvolging van de Shang-koningen grotendeels bevestigd.

1.2.4 Het Shang-rijk

1.2.4.1 De staatsinrichting

De Shang-商-staat bestond uit een confederatie van geografisch beperkte domeinen, die geconcentreerd waren rond een stedelijke kern en waar een bepaalde clan over heerste, die meteen ook zijn naam gaf aan het gebied. Iedere heersersclan oefende het gezag uit over een aantal dorpen of nederzettingen, maar was op zijn beurt weer ondergeschikt aan het centrale gezag van de Shang-vorsten. Daarnaast waren er echter nog stammen die, alhoewel gevestigd in de onmiddellijke buurt van het Shang-territorium, nog niet geaccultureerd en evenmin onderworpen waren aan het gezag van de Shang. Geregeld vielen deze ‘barbaarse’ stammen het gebied van de Shang binnen. In oorsprong zal de Shang-staat niet meer geweest zijn dan een aantal nederzettingen op ontginningsgronden, beheerst door één familie of clan. Door hoger ontwikkelde landbouwtechnieken en later door het bezit van bronzen wapens wisten zij geleidelijk aan hun heerschappij uit te breiden. Op het toppunt van hun macht strekte hun gebied zich uit over het mondingsgebied van de Gele Rivier en het land stroomopwaarts tot voorbij de monding van de rivier de Wei, een deel van het dal van de Wei, het stroomgebied van de Huai 淮-rivier, delen van het stroomgebied van de Han en het land ten noorden van de benedenloop van de Yangzi-jiang.

Er blijken aanwijzingen te zijn dat de koningen elkaar niet opvolgden van vader op zoon, maar van oudere broer op jongere broer. Volgens recent onderzoek zou het hier evenwel gaan om een wettelijke fictie en zou er in realiteit een beurtrol voor het leveren van de nieuwe koning tussen de verschillende heersende clans bestaan hebben. De Shang-vorst gedroeg zich als een soort grootgrondbezitter, die zijn groeiend bezit liet beheren door opzichters (*zai* 宰). Van tijd tot tijd ondernam hij inspectiereizen. Naast de koninklijke domeinen bestonden er nog graafschappen, waar aan het

vorstenhuis verwante clans over heersten. De hoofden van deze clans gingen regelmatig naar het hof of ontvingen het bezoek van de koning en zijn gevolg.

1.2.4.2 Maatschappelijke opbouw

De maatschappij bestond uit een bovenlaag van heersers (*ren* 人) en een onderlaag van onderworpenen (*min* 民), die voor eerstgenoemden landarbeid uitvoerden en aan veeteelt deden. Hun rangen werden regelmatig aangevuld met krijgsgevangenen die werden meegebracht van veldtochten tegen de minder beschaafde stammen (barbaren). De bovenlaag bestendigde haar macht door het bezit van wapens. Zij was draagster van de cultuur, die sterk doordrongen was van religieuze elementen. Uit de orakelinscripties komen vooral de heersersclan en de groep van wichelaars naar voren. Deze laatste had een grote invloed aangezien voor iedere politieke daad het orakel geraadpleegd moest worden. De wichelaars werden gerekruteerd uit de clan van de heersende vorst. Daarnaast was er een belangrijke groep ambachtslieden.

1.2.4.3 Economie

Landbouw was het voornaamste bestaansmiddel van de Shang-maatschappij. Oorspronkelijk deed men aan primitieve rooibouw, hetgeen onder meer het veelvuldig verplaatsen van de hoofdstad verklaart. Dankzij het perfectioneren van de werktuigen, onder andere door het gebruik van brons, maakte de landbouw naderhand een belangrijke evolutie door. De voornaamste verbouwde producten waren gierst, haver, tarwe, sorghum en rijst. Ieder domein beschikte over een jachtterrein. Vooral de exclusief aan de vorstenclan voorbehouden jachtgebieden waren erg uitgestrekt. Voor de landbouw was het opstellen van een kalender onontbeerlijk. Door het monopolie dat de Shang-heersers daarop behielden, konden zij dit ook gebruiken als een middel om hun macht te bestendigen.

1.2.4.4 Godsdienst

Het leven van de Shang-mens werd beheerst door allerlei geheimzinnige en ongekende krachten, die door offers tot verzoening gebracht moesten worden. Iedere heerser werd na zijn dood een godheid (*di* 帝). De oppergod was Shang-di 上帝, wellicht de stamvader van de koninklijke familie. Hij had een schare van goden van bergen en rivieren en andere natuurelementen onder zich. De goden van ondergeschikte clans werden eveneens geïncorporeerd in het pantheon als ondergeschikt aan de oppergod en aan de overleden vorsten die na hun dood automatisch vergoddelijkt werden. Shang-di was verantwoordelijk voor de regen en bijgevolg voor het welslagen

van de oogst. Ook werd groot belang gehecht aan astronomische verschijnselen, die golden als tekenen van de goden.

De goden bedienden zich evenwel in de eerste plaats van het orakel om tot de mensen te spreken. Het orakel sprak zich uit over alle facetten van het leven: de aanvang van werken en krijgstochten, de aard van de offers, enz. Nooit nam de koning een beslissing op eigen verantwoordelijkheid. De machtspositie van de Shang-heerser berustte bijgevolg op zijn bevoorrechte band en verwantschap met de goden. Hij was de opperpriester die de raadpleging van het orakel voorzat. Hij voerde ook dansen uit om regen af te smeken en legde dromen uit. Hij werd bijgestaan door een clerus van wichelaars die tevens dienst deed als ambtenarenkorps. Er werd immers nauwelijks onderscheid gemaakt tussen religieuze en bestuursaangelegenheden. Een van de belangrijkste groepen in deze priesterstand waren de priesterschrijvers (*shi* 史). Zij zijn de auteurs van de beenderinscripties. Waarschijnlijk tekenden zij ook de belangrijkste gebeurtenissen op en werden zij zo de voorlopers van de latere officiële geschiedschrijvers. De priesterschrijvers werden bijgestaan door ‘aanroepers’ (*zhu* 祝) die verantwoordelijk waren voor het mondeling contact met de goden. Daarnaast werd het contact met de goden ook tot stand gebracht door middel van sjamanen (*wu* 巫). Ze waren, voornamelijk vrouwelijke, media die door magische dansen en trance goden en overledenen in zich belichaamden. Hun voornaamste taak bestond er wellicht in alle magische krachten die het koningshuis zouden kunnen schaden, af te weren. Ze fungeerden bijgevolg als een soort magische lijfwacht van de koning. Verder traden zij ook op als regenmakers.

1.2.4.5 De cultuur van de Shang

Het schrift dat men aantreft op de orakelbeenderen van de Shang, is de directe voorloper van het huidige gestileerde Chinese karakterschrift. Het groeide uit een eenvoudig pictografisch schrift, maar in de Shang-tijd was het reeds hoog ontwikkeld en bevatte het ideogrammen en fonetisch samengestelde karakters, in totaal meer dan 2000 individuele tekens. Een tweede opmerkelijke uiting van de Shang-cultuur zijn de kunstzinnige bronzen wapens en het ceremonieel offer vaatwerk. Deze kunstvoorwerpen zijn meestal versierd met gesofisticeerde decoraties die getuigen van het hoge niveau van de bronsgiettechniek.

1.3 De Zhou-periode (ca. 1100-256 v.Chr.)

1.3.1 De Westelijke Zhou (ca. 1100-771 v.Chr.)

1.3.1.1 Verbeuring van het hemels mandaat

De Shang-dynastie werd ten val gebracht door het volk van de Zhou 周 (als traditionele data worden hier vooropgesteld 1122 of 1027 v.Chr.), die afkomstig waren uit de vallei van de rivier Wei 渭. Dit gebied lag aan de periferie van het gebied van de Shang-beschaving. Misschien waren de Zhou gedeeltelijk barbaren, maar toch schijnen ze de taal en de belangrijkste cultuurelementen met de Shang gemeen gehad te hebben. Door het feit dat ze gevestigd waren in de nabijheid van ‘barbaarse’ herdersvolkeren, waren ze erg krijgsvol ingesteld. Hun verovering van de Shang-gebieden betekende geen breuk in de continuïteit van het politieke bestel, noch van de cultuur. Aangezien politiek, religie en vooroudercultus zo innig met elkaar verflochten waren, konden de Zhou hun overwinning op de Shang alleen bezegelen indien zij zich ook konden meester maken van de religieuze positie van de Shang-vorsten. Iedere politieke daad had religieuze implicaties. Zij moest immers de goedkeuring van de voorouders wegdragen. Vandaar dat de Zhou zichzelf de positie van oppergod toe-eigenden in de hiërarchie van de religieuze fictie. Dit deden zij door hun eigen vooroudergod Tian 天 (= Hemel) te identificeren met de oppergod van de Shang, Shang-di. De nieuwe oppergod kreeg als volledige naam Huang-tian Shang-di 皇天上帝. Hier knoopten de Zhou dan de politieke filosofie van het ‘hemels mandaat’ (tian-ming 天命) aan vast als rechtvaardiging van hun opstand tegen hun opperheer, de Shang-koning. Dit is een in wezen propagandistische theorie die erop neerkomt dat de Shang door het totale zedelijke verval van hun laatste vorst als het ware het krediet van de Hemel verloren hadden, met andere woorden: het hemels mandaat verbeurd hadden, dat vervolgens aan de koning van Zhou, Wu-wang 武王 (krijgshaf-tige koning) ten deel viel.

De grondlegger van de macht van de Zhou was koning Wen 文王, die via zijn moeder met het Shang-vorstenhuis verwant was. Zijn zoon, de bovenvermelde Wu-wang, versloeg en doodde de laatste Shang-vorst Zhou 纣. Na de dood van Wu-wang werd het rijk verder geconsolideerd door diens broer, de hertog van Zhou, Zhou-gong 周公, die het bewind voerde als regent voor zijn jeugdige neef, de wettige opvolger van Wu-wang. In de latere confucianistische traditie wordt de hertog geïdealiseerd en geprezen als het prototype van de wijze en loyale staatsman.

1.3.1.2 Inrichting van de staat

De Zhou-staat was geen gecentraliseerde staat, maar bestond uit enkele honderden vorstendommen, geregeerd door heren die de suzereniteit van de Zhou-koning

erkenden. De meeste van deze heren waren trouwens verwant met het koningshuis. Deze getrapte structuur was gewoon een geografisch meer uitgebreide en gesystematiseerde versie van de politieke organisatie onder de Shang. De voornaamste politieke functie van de Zhou-koning bestond in het officieel aanstellen van de heren. Die aanstelling greep plaats in de tempel van de voorouders. De voorouders sanctioneerden de aanstelling. Zij waren dus getuige van de investituur en gaven ze zo haar wettigheid. In de beginperiode gingen deze 'leenvorsten' geregeld naar het hof om deel te nemen aan ceremoniën die hun investituur bevestigden. Vanaf de achtste eeuw raakte dit in onbruik omdat deze leenvorsten zich de facto gingen gedragen als onafhankelijke heersers.

De Zhou-heerser was de enige die zichzelf *wang* 王 (koning) mocht noemen, terwijl de andere heren andere traditionele titels voerden, zoals hertog, markies, graaf, burggraaf en baron. Veel van het bekende bronzen vaatwerk fungeerde wellicht als een soort symbool voor de investituur. In tegenstelling tot de Shang, waar de troon overging van oudere op jongere broer, of van het ene clanhoofd op het andere, gold nu het erfrecht van de eerstgeboren zoon.

1.3.1.3 De maatschappij

Zoals onder de Shang, was de maatschappij verdeeld in een heersende aristocratische klasse en de massa van boeren en horigen. De positie van de heersende klasse berustte op het bezit van de landbouwgronden, van wapens, en ook op de vooroudercultus. De leenvorst was de facto eigenaar van zijn domein evenals van de mensen die erop woonden. De landbevolking was horig en mocht de grond niet verlaten. Latere schrijvers beweren dat in deze periode acht boerengezinnen met elk een eigen akker een gemeenschappelijke centrale akker bebouwden voor hun heer. Dit systeem wordt *jing-tian* 井田 (putakker) genoemd omdat het Chinese karakter voor 'put' de ligging suggereert van de acht individuele akkers rond de gemeenschappelijke akker. Dit is duidelijk een idealisering van confucianistische makelij. Het weerspiegelt het beeld van een maatschappij waarin de verschillende standen in perfecte harmonie met elkaar leven. De boeren werken samen om hun plicht tegenover hun heer te vervullen door hem een deel van de opbrengst van het land te schenken. De vroege Zhou-maatschappij is vaak beschreven als feodaal (*feng-jian* 封建). Er zijn inderdaad punten van overeenkomst met het Europese feodale systeem, maar er zijn ook belangrijke verschillen. Echte feodaliteit veronderstelt een persoonlijke verbintenis tussen leenheer en leenman met wederzijdse rechten en plichten. In de maatschappelijke structuur van de Zhou kan men echter niet spreken van een dergelijke contractuele band, maar eerder van bloedverwantschap, waardoor de heersende clans aan het koningshuis gelieerd waren. Wel doet het sterk ceremoniële karakter van de machtsbekleding denken aan de feodale investituur, maar de Chinese traditie kaderde in de vooroudercultus die de sterkste band was die al deze verwante clans bij elkaar hield.

Communistische geschiedschrijvers hebben deze maatschappij als feodaal bestempeld op grond van het bestaan van een grondbezittende klasse van onderdrukkers en een onderdrukte klasse van slaven die instonden voor de productie. Zij wijzen daarbij vooral op het *jing-tian*-systeem. Men is echter onvoldoende ingelicht over de maatschappelijke status van de boeren om tot het bestaan van een slavenklasse te kunnen concluderen.

1.3.1.4 Historiciteit van de Westelijke Zhou

De Westelijke Zhou vormt een periode die in de confucianistische geschriften erg geïdealiseerd is, maar waarover we weinig harde gegevens hebben. Tot nog toe werden er geen resten van paleizen of koningsgraven gevonden. Voorts is gebleken dat veel van de bronzen inscripties, onze voornaamste bronnen, vervalsingen van latere datum zijn. Bij de meeste archeologische vindplaatsen van de Shang bevat de laag die er onmiddellijk stratigrafisch op volgt, geen artefacten van de Westelijke Zhou, maar wel van de periode der Strijdende Staten (cf. infra). Dit opvallende hiaat heeft er sommige historici toe gebracht vragen te stellen over het historische karakter van de Westelijke Zhou.

1.3.2 De Oostelijke Zhou (771-256 v.Chr.)

In 771 wordt de hoofdstad van de Westelijke Zhou, Hao, in het dal van de Wei gelegen, ingenomen en verwoest door opstandige staten in samenwerking met barbaren. Als gevolg daarvan verplaatst de dynastie haar hoofdstad oostwaarts naar Luo-yi 洛邑 (Luo-yang) in het oude kerngebied van de Shang. Daarom spreekt men vanaf dit jaar van de Oostelijke Zhou. Politiek gezien wordt deze periode gekenmerkt door een algehele aftakeling van de macht van de koning, wiens rol nu uitsluitend beperkt wordt tot ceremoniële functies. De oude orde, die altijd vrij precair moet geweest zijn, wordt uitgehold en er heerst een vrijwel ononderbroken toestand van oorlog tussen de verschillende, nu de facto onafhankelijke staten. Traditioneel wordt de Oostelijke Zhou-periode in twee tijdvakken onderverdeeld.

1.3.2.1 De periode van Lente- en Herfstannalen (722-481 v.Chr.)

Deze periode wordt genoemd naar een kroniek die handelt over de staat Lu tussen de jaren 722 en 481 v.Chr. (*Lente- en Herfstannalen*). In de achtste eeuw was de vlakte van Noord-China een mozaïek van kleine staatjes. Een tiental daaronder, alle centraal gelegen, waren machtiger en beter georganiseerd en konden in zekere mate de andere domineren. In de daaropvolgende eeuwen moesten ze echter geleidelijk hun

dominante positie prijsgeven aan staten die gesitueerd waren aan de periferie van het Chinese beschavingsgebied. Deze perifere staten konden gemakkelijker uitbreiden en waren minder gehinderd door aloude tradities. Hieronder volgen de voornaamste van die perifere staten.

De staat Qi 齐 was gelokaliseerd op het schiereiland Shandong. Door incorporatie van barbaarse stammen breidde het zijn gebied gedurende de zevende en de zesde eeuw gevoelig uit, wat gepaard ging met ingrijpende organisatorische hervormingen op het politieke vlak, onder impuls van hertog Huan 桓公 (685-643) en zijn minister Guan-zi 管子 (meester Guan). De staat werd centralistisch georganiseerd en een eenvormig belastingstelsel werd ingesteld. Het leger bestond niet langer uit de heerbannen van de aristocratie maar werd gerekruteerd uit de verschillende administratieve eenheden, waarin de staat nu was ingedeeld. De centralisatie was gebaseerd op een bureaucratische administratie, die de functies van de oude aristocratie overnam. Guan-zi is het prototype van de Chinese bureaucraat.

De andere noordelijke, perifere staten. In de vallei van de Wei werd het vacuüm dat ontstaan was door de uittocht van de Zhou, vlog opgevuld door Qin 秦 dat zich ontpopte als een formidabele militaire macht. Ten noordoosten van de grote bocht van de Gele Rivier lag de staat Jin 晋 en in het uiterste noorden ontwikkelde zich de staat Yan 燕 die waarschijnlijk van barbaarse oorsprong was.

De ‘barbaarse’ staten in het zuiden. In de vallei van de Yangzi-jiang ontwikkelden zich een drietal staten die een grote bedreiging vormden voor de centrale staten in het noorden. Als eerste verscheen de staat Chu 楚 reeds in de achtste eeuw. Zijn heerser noemde zichzelf *Wang* (lett. koning). Deze usurpatie van het prerogatief van de Zhou-familie bewijst dat Chu de, overigens fictieve, suzereiniteit van de Zhou verwierp. Dit voorbeeld werd later gevolgd door de staten Wu 吴 en Yue 越, respectievelijk gesitueerd aan de benedenloop van de Yangzi-jiang (huidig Nanking en Shanghai) en in de huidige provincie Zhejiang. Deze zuidelijke staten, gelegen in een gebied van stromen en meren, beschikten zowel over een landleger als over een vloot. Zij behoorden nog niet tot het traditionele Chinese cultuurgebied en spraken ook een andere taal. Zij vormden de grootste bedreiging voor de Zhou-orde en haar ideologie. Niet alleen verwierpen zij de fictie van het koningschap van de Zhou, maar ook hun methode van oorlogvoering trad de traditionele riddercode met voeten. Volgens deze code kon men wel een vorstendom aanvallen en verslaan, maar men diende ervoor te zorgen dat de aristocratische families niet uitgeroeid werden. Zij moesten immers de vooroudercultus in stand houden. Chu stoorde zich hier niet aan en annexeerde de verslagen vorstendommen zonder meer.

Om zich te verdedigen tegen deze brutale staat, vormden de oudere staten van de Noord-Chinese vlakte een alliantie tegen Chu onder leiding van een *ba* 霸 of hegemoon. Deze alliantie werd gesloten in 651 v.Chr. en hertog Huan van de Qi werd als eerste hegemoon erkend. In 632 v.Chr. werd hij opgevolgd door hertog Wen van Jin. Ironisch genoeg werd de koning van Chu, Zhuang, zelf de derde hegemoon. De bestaansreden van de alliantie en van de hegemoon werd hierdoor uiteraard tenietgedaan.

1.3.2.2 De Strijdende Staten (481-256 v.Chr.)

Gedurende de zesde eeuw v.Chr. bestond er een zeker machtsevenwicht tussen Jin in het noorden en Chu in het zuiden. In de vijfde eeuw v.Chr. werd dit evenwicht dramatisch verstoord toen Wu, de oostelijke buur van Chu, in 482 v.Chr. als hege-
 moon erkend werd. Korte tijd nadien (in 473 v.Chr.), werd het gebied geannexeerd door de nog barbaarsere staat Yue. Dit betekende de doodsteek voor de oude Zhou-orde. Toen Jin in 453 v.Chr. uiteenbrak in drie vorstendommen, bleven alleen nog Qi in het oosten, Qin in het westen en Chu in het zuiden over als mededingers naar de alleenheerschappij. Chu schakelde Yue uit in 334 v.Chr., en de kleine staat Lu in 249 v.Chr. Qi van zijn kant annexeerde de staat Song, terwijl Qin de halfbarbaarse staten Shu 蜀 en Ba 巴 (het huidige Sichuan 四川) overmeesterde en Zhou elimineerde in 256 v.Chr. In een reeks van campagnes slaagde Qin er ten slotte in tussen 230 en 221 v.Chr. alle overblijvende onafhankelijke staten te onderwerpen. Voor het eerst in zijn geschiedenis was China tot één rijk verenigd.

1.3.2.3 Maatschappelijke en culturele vernieuwing

Tijdens deze periode, vanaf de zesde eeuw v.Chr., vond het gebruik van ijzer geleidelijk ingang (dus zes of zeven eeuwen later dan in West-Azië). Dit vond onder meer een toepassing in de ijzeren ploeg die, gecombineerd met irrigatie op grote schaal, een ware revolutie in de landbouw teweegbracht. De agrarische productie steeg daardoor pijlsnel en dit had een gevoelige aangroei van de bevolking tot gevolg. De groei van de productie en de bevolking leidde op zijn beurt tot de opkomst van een klasse van kooplieden en de groei van steden als commerciële centra. Er werd kopergeld in omloop gebracht, eerst in de vorm van spaden, messen en dergelijke, later in de vorm van ronde munten met een vierkant gat in het midden. Rijkdom werd nu, naast grondbezit en wapens, een bron van macht. Het bestaan van deze rijke koopliedenklasse vormde een bedreiging voor de oude aristocratische orde. De koopliedenklasse is mobiel, reist, maakt kennis met andere gewoonten en zeden, doet nieuwe denkbeelden op en is zo een motor van maatschappelijke verandering. Net zoals de brahmanen in India de theorie van het *varna* (kaste) hadden geformuleerd om hun eigen sociale positie te vrijwaren, werd ook in China een theorie uitgewerkt die de maatschappij in vier standen indeelde: (1) de aristocratische krijgers of ambtenaren, (2) de boeren of de primaire producenten, (3) de ambachtslieden of de secundaire producenten en (4) de handelaars. Deze vierdeling heeft, net als die der *varna*'s, hardnekkig standgehouden gedurende de volgende twee millennia.

De vorsten van de verschillende staten waren bezield door een streven naar een sterke gecentraliseerde staat (cf. supra, het voorbeeld van Qi). Dit streven naar een gecentraliseerde staat werd ingegeven door de gedachte dat dit het beste middel was om te overleven in de competitieslag tussen de staten. Hiertoe dienden zij de macht van

de erfelijke aristocratische families te breken. Vandaar dat zij voor de uitoefening van hun gezag verkozen een beroep te doen op ambtenaren. Deze zochten ze in kringen van de verarmde of kleine adel. Door de verbetering van de landbouwtechnieken en de verhoogde productie was er meer welvaart ontstaan. Daardoor werd cultuur en geleerdheid toegankelijk voor een grotere groep mensen en dat kwam vooral ten goede aan de lage adel, die een nieuwe en krachtige intelligentsia vormde. Aldus vormde zich een sociale groep van *shi* 士 die zich ontwikkelden tot politieke en administratieve specialisten. Men zou deze lieden specialisten in 'social engineering' kunnen noemen. Velen onder hen vonden geen emplot en zwierven van de ene staat naar de andere om hun kennis en hun kunde te verkopen. Men treft vele *shi* aan de vorstelijke hoven aan in de hoedanigheid van geleerde of raadgever, maar ook als intrigant of zelfs moordenaar. Als raadgevers van de vorsten werden ze geconfronteerd met de vraag hoe de staat op de beste en meest efficiënte manier georganiseerd moest worden. De ontbinding van de oude orde, de woelige tijden en de snelle maatschappelijke evoluties stimuleerden een gevoel van crisis en dus ook het zoeken naar oplossingen. Hieruit ontloek een filosofie die zich in de eerste plaats concentreerde op de maatschappelijke ordening en de plaats van de mens daarin. Deze mensgerichtheid zal een dominante blijven in het hele latere Chinese denken.

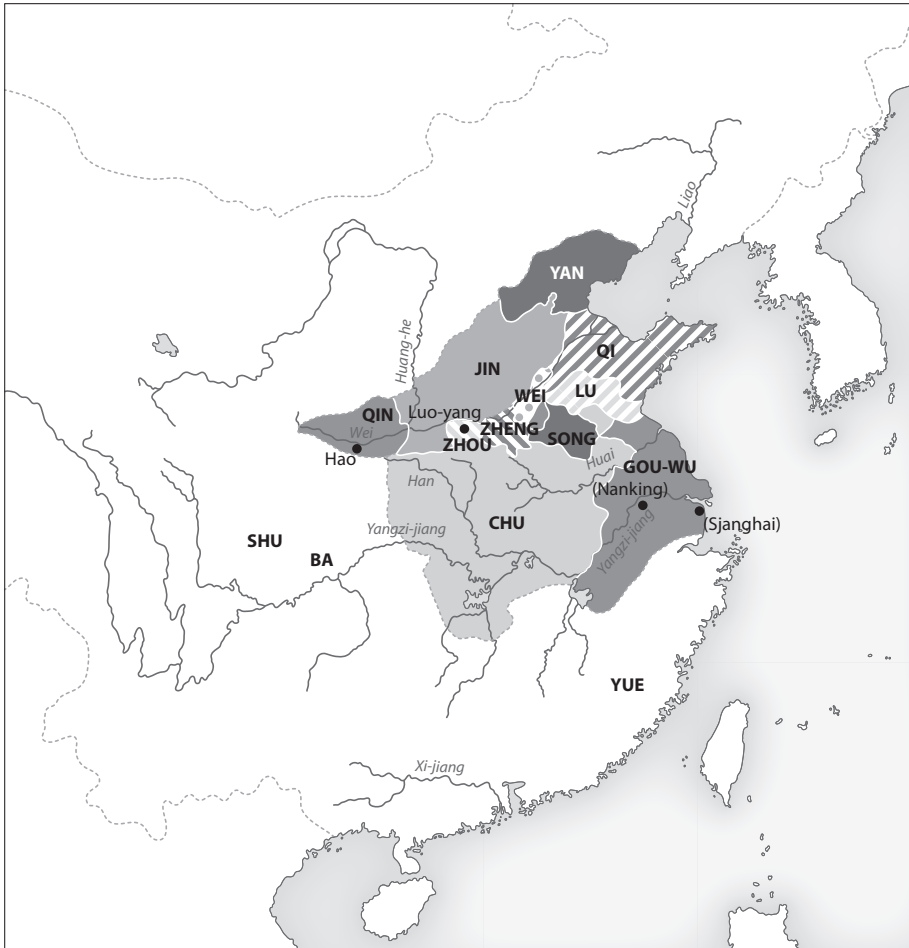
1.3.2.4 De honderd scholen

In dit intellectueel zo stimulerende klimaat ontpopten zich vele *shi* tot filosoof. Ieder formuleerde en propageerde zijn eigen theorie, trok leerlingen aan en werd aldus leermeester. De discipelen vormden scholen die de uitspraken van hun meesters optekenden en uit de aantekeningen groeiden de filosofische werken, de klassieken, van de Zhou-tijd. Het antwoord op de crisis was ofwel idealistisch ofwel realistisch. Idealistisch waren degenen die geloofden in de goede natuur van de mens en die streefden naar de uitbouw van de ideale maatschappij, de morele maatschappij dus. Dit waren de confucianisten. Daartegenover stonden de legalisten die ervan uitgingen dat de natuur van de mens slecht was. Hun ideaal was niet de morele staat, maar de efficiënte maatschappij. De legalisten gingen eigenlijk uit van de realiteit van de wet van de jungle die heerste onder de Strijdende Staten en hun doctrine was de methode om te overleven. De confucianisten keurden de wet van de jungle af en riepen op terug te keren tot de tijd waarin de wet van menslievendheid en de andere confucianistische deugden vigeerden. Deze tijd van intellectuele gisting is de meest creatieve periode in de geschiedenis van de Chinese filosofie. Er dienden zich zoveel denkers en denkrichtingen aan dat de Chinezen traditioneel spreken van de 'honderd scholen' (waarbij 'honderd' gewoon 'veel' betekent).

De grootste onder deze 'professionele' filosofen is zonder twijfel Kong-fu-zi 孔夫子 (552-479), beter bekend onder zijn gelatiniseerde naam Confucius. Hij werd geboren in het kleine staatje Lu, waarschijnlijk uit de lagere adel. In zijn tijd was hij eerder

een mislukking dan een held, want zijn hele leven ambieerde hij zonder succes een hoog politiek ambt, in de hoop zijn politieke en maatschappelijke filosofie aan de praktijk te kunnen toetsen. Hij was allesbehalve een metafysicus. Hij wenste zich niet in te laten met de wereld der geesten. Zijn remedie voor de ziekte van zijn tijd was een terugkeer naar het gouden tijdperk van de vroege Zhou-heersers. In koning Wen en de hertog van Zhou (cf. supra) zag hij de ideale staatslieden. Hij wou een herstel van de oude utopische orde, waarin 'de heerser een heerser en de onderdaan een onderdaan is.' In Confucius raken aartsconservatisme en utopisme elkaar. Zijn grootste bijdrage ligt in de gedachte dat regeren geen probleem van macht, maar een probleem van deugd is. De heerser moet zijn volk voorgaan in deugdzaamheid. Deze gedachte had eigenlijk al een prefiguratie in het denkbeeld van het hemels mandaat, dat immers verbeurd werd als de deugd van de heerser op was. De ideale mens was voor hem de *jun-zi* 君子 dat oorspronkelijk 'heersers zoon' (edele) betekende, maar door Confucius werd omgevormd tot 'man van edele inborst'. Deze man legde zich toe op vijf deugden: (1) rechtvaardigheid, (2) rechtvaardigheid, (3) trouw, (4) altruïsme en (5) menslievendheid. Diametraal tegengesteld aan Confucius' leer was die der taoïsten. Voor hen was de maatschappelijke orde juist de bron van alle kwaad en onheil. Sociale conformiteit en beschaving moeten afgeworpen worden en het individu moet terugkeren naar de natuur, de *Dao* 道 of de Weg, d.i. de spontane weg der dingen. De sleutel om tot de *dao* te kunnen keren, is het 'niet-handelen', *wu-wei* 无为, d.w.z. spontaan en natuurlijk handelen, zonder inspanning en zonder streven. Het adagio van de taoïsten zou men kunnen omschrijven als 'geen woorden noch daden'. Het ideaal van de taoïsten was het primitivisme, het 'ongekorven houtblok' (kerven betekent immers verkeren). De mens was immers 'verkorven' door de morele tegenstelling tussen goed en kwaad en de sociale regels. Het taoïsme was een filosofie van het protest, van het individu en de vrijheid.

Naast het confucianisme en het taoïsme waren er nog talrijke rivaliserende scholen, zoals het 'naturalisme' (bekend om zijn *yin-yang*-dualisme), de logica, het moïsme (met zijn leer van de universele liefde) en het legalisme (met zijn theorie van de totalitaire staat).

KAART 1. *De Zhou-periode (ca. 1100-256 v.Chr.)*

2 DE STICHTING VAN HET CHINESE KEIZERRIJK (QIN- EN WESTELIJKE HAN-DYNASTIE, 221 V.CHR. – 8 N.CHR.)

2.1 De Qin-dynastie

2.1.1 De uitbouw van de staat Qin

2.1.1.1 Strategische ligging

Het evenwicht dat tijdens de periode van de Strijdende Staten bestond tussen de verschillende rivaliserende vorstendommen, was heel wankel. De meedogenloze machtsstrijd mondde uiteindelijk uit in de eindoverwinning van de westelijke staat Qin. Dit had Qin onder meer te danken aan zijn gunstige strategische ligging aan de samenloop van Wei en Gele Rivier (het huidige Shaanxi). Het had ruime gelegenheid tot territoriale expansie westwaarts (het huidige Gansu) en zuidwaarts (het huidige Sichuan) zonder in botsing te komen met zijn grote Chinese rivalen. Vooral de annexatie van de zuidelijke semibarbaarse staten Shu 蜀 en Ba 巴 (318) was van cruciaal belang omdat dit gebied niet alleen vruchtbaar en dichtbevolkt was, maar ook de bovenloop van de Yangzi-jiang controleerde. Dit was een wapen gericht op de flank van de aartsvijand Chu.

2.1.1.2 De legalistische staat

Eén van de honderd filosofische scholen tijdens de periode van de Strijdende Staten was de School der legalisten (*Fa-jia* 法家). In tegenstelling tot de confucianisten, die geloofden in de fundamentele goedheid van de menselijke natuur, waren zij ervan overtuigd dat de mens van nature slecht is. Zij vonden het confucianistisch idealisme, dat geloofde dat het voorbeeld van de deugdzame vorst volstond om de maatschappij als geheel in juiste banen te leiden, volkomen onrealistisch. Omdat de deugdzaamheid van de heerser en de onderdanen allerm minst gewaarborgd was, moest de staat, die in hun ogen het opperste belang belichaamde, geregeerd worden door middel van een geheel van wetten die onpartijdig en krachtig toegepast moesten worden. De onderdanen moesten de wetten blindelings gehoorzamen en iedere afwijking of inbreuk moest zwaar bestraft worden. Immers, alleen voor straffen zwicht de menselijke geest, zo stelden de legalisten. De voornaamste vertegenwoordigers van deze vrij laat tot ontwikkeling gekomen school waren Shang Yang 商鞅 (actief van 361-338 v.Chr.), aan wie het *Boek van de heer Shang* (*Shang-jun shu* 商君书) wordt toegeschreven, en Han-fei-zi 韩非子 (gestorven in 233 v.Chr.), auteur van een gelijknamig werk, die beïnvloed werd door de confucianist Xun-zi 荀子.

In Qin kreeg het legalisme de kans zich aan de werkelijkheid te toetsen. In het midden van de vierde eeuw v.Chr., onder hertog Xiao, werd Shang Yang belast met de reorganisatie van de staat volgens legalistische principes. Hij schafte het gedecentraliseerde en naar feodaliteit neigende bestel af en verving het door een gecentraliseerde bureaucratie met aan het hoofd de absolute heerser. Het hele rijk werd ingedeeld in 31 prefecturen (*xian* 县), bestuurd door een ambtenaar die door de vorst werd aangesteld. Het vorstendom Qi was Qin hierin voorafgegaan (cf. supra). Verder zou Shang Yang het *jing-tian*-systeem afgeschaft hebben en in de plaats daarvan het individueel grondbezit ingevoerd hebben. Ook de draconische wetten van Qin, met hun helder gestipuleerde beloningen en straffen, en hun principe van collectieve verantwoordelijkheid en schuld, zouden zijn werk geweest zijn. In zijn visie hadden alleen boeren en krijgslieden belang voor de staat. Onproductieve groepen als handelaars en geleerden dienden uit de wereld geholpen te worden. Deze totalitaire politiek was erop gericht om Qin uit te bouwen tot een in eigen behoeften voorzienende, onafhankelijke en efficiënte staat, bekwaam om zijn rivalen te overtroeven.

2.1.1.3 De verovering van heel China

De Qin-staat beschikte over een machtig leger van dienstplichtigen, uitgerust met de meest geavanceerde bewapening. Het leger steunde niet meer op de strijdswagen als voornaamste wapen, maar op de cavalerie en het voetvolk. Bovendien schijnt Qin zijn rivalen voor te zijn geweest in het gebruik van ijzer voor het vervaardigen van wapens.

In de vierde eeuw v.Chr. waren er nog zeven belangrijke staten die met elkaar wedijverden om de heerschappij: Qin, Chu, Yan, Qi, Zhao, Wei en Han (de laatste drie ontstonden uit Jin). Ze staan bekend als de Zeven Krijgshaftige Staten (Qi Xiong 七雄). In 333 v.Chr. vormden zes staten een verbond tegen Qin. Deze periode van de zogenaamde Zes Koninkrijken was evenwel van korte duur omdat de verstandhouding vlug zoek was. In 318 v.Chr. versloeg Qin de verenigde legermacht van Yan, Qi, Zhao, Wei en Han, en annexeerde bovendien Shu en Ba. Zes jaar later bracht het een zware nederlaag toe aan Chu. In 256 v.Chr. maakte Qin zich meester van de negen drievoeten, symbool van de macht van de Zhou-koning, en in 249 v.Chr. annexeerde het de Zhou-staat zelf. De uiteindelijke eenmaking van China was het werk van de Qin-vorst Zheng 政 (geboren in 259 v.Chr.), die op de troon kwam in 246 v.Chr. Tijdens zijn minderjarigheid werd de regering waargenomen door zijn raadgever Lü Bu-wei 吕不韦, een handelaar afkomstig uit het oosten. Nadat deze in ongenade was gevallen in 237 v.Chr. werd hij opgevolgd door een discipel van Xun-zi, Li Si 李斯, afkomstig uit Chu maar in dienst van Qin. Tussen 230 en 221 v.Chr. werden in snelle opeenvolging Han, Zhao, Wei, Chu, Yan en Qi verslagen en geannexeerd. Zheng werd zo de heerser over geheel China en noemde zichzelf 'eerste keizer van Qin': Qin Shi-Huang-di 秦始皇帝.

2.1.2 De inrichting van het eenheidsrijk

2.1.2.1 De afschaffing van het ‘ancien régime’

De keizer en zijn raadsman Li Si waren er zich goed van bewust dat het uitgestrekte rijk alleen een eenheid kon blijven als een terugkeer naar de voormalige, ‘feodale’ oude orde onmogelijk gemaakt werd. Zij verwierpen bijgevolg de indeling van het rijk in ‘satrapieën’, bestuurd door leden van de keizerlijke familie. Zij opteerden daarentegen voor een gecentraliseerd en uniform bestuurlijk systeem. Het rijk werd verdeeld in 36 commanderieën (*jun* 郡) en deze werden weer verder onderverdeeld in prefecturen. Het was dus een uitgebreide versie van het bestuurlijke systeem van de Qin-staat.

Om te voorkomen dat loyaliteit jegens de oude heersershuizen de kop zou opsteken, werd de oude aristocratie gedeporteerd naar de omgeving van de hoofdstad Xian-yang 咸阳. Wapenbezit werd verboden, behalve voor de soldaten van Qin. De geleerden van de opgeslorpte staten en de filosofen van de scholen die rivaliseerden met de legalisten, waren uiteraard gekant tegen het nieuwe regime. Om hun gevaarlijk gedachtegoed, dat aftandse idealen en instellingen verheerlijkte, voor eens en altijd uit te roeien, beval de keizer de verbranding van alle boeken, uitgenomen de boeken die over technische onderwerpen handelden (213). Weerspannige geleerden werden verbannen of levend begraven.

2.1.2.2 Het administratieve systeem

Aan het hoofd van de staat stond de keizer met absolute macht. Over ieder commanderie liet hij een civiele gouverneur (*shou* 守), een militaire gouverneur (*jun-wei* 郡尉) en een toezichter (*jian-yu-shi* 监御使) aanstellen. Eenvormigheid was van primordiaal belang. Vandaar dat maten en gewichten gestandaardiseerd werden en zelfs de asbreedte van de wagens moest eenvormig zijn zodat de ingesleten karrensporen overal even breed zouden zijn. Ook het muntstelsel en het schrift werden geünificeerd. Privaatbezit van land door de boeren werd overal ingevoerd. Na verloop van tijd verloren velen hun land en vervielen ze tot de status van slaaf.

2.1.2.3 Grote werken

Het keizerrijk beschikte over een bijna onuitputtelijke reserve van boeren, die ingezet werden voor de realisatie van gigantische projecten. Het meest bekende is ongetwijfeld de bouw van de Grote Muur. De noordelijke staten Yan, Zhao en Qin zelf hadden reeds verdedigingsmuren tegen de noordelijke nomaden gebouwd, maar nu werden deze bestaande secties verbonden en uitgebreid tot een muur van 1400 mijl lang. De bouw, uitgevoerd door dwangarbeiders, gevangenen van veroverde staten

en boeren zonder land, zou een miljoen mensenlevens gekost hebben. Doorheen het rijk werd een uitgebreid wegennet aangelegd, van vitaal belang voor een snelle verplaatsing van de uitgebreide en alomtegenwoordige legermacht. Ook irrigatiewerken werden uitgevoerd, onder meer in de vlakte van Chengdu 成都 in Sichuan, onder leiding van de Qin-ambtenaar Li Bing 李冰.

2.1.2.4 Veroveringen en kolonisering

Grote legers van dienstplichtigen werden ingezet om nieuwe gebieden te veroveren. Grote gedeelten van het huidige Zuid-China werden veroverd. Het gebied dat zich uitstrekt van het huidige Zhejiang zuidwaarts tot het noorden van het huidige Vietnam, bewoond door het volk van de Yue 越, en de zuidkust van China rond het huidige Kanton (Guangdong 广东), werden onder Qin-gezag gebracht. Assimilatie duurde echter veel langer en werd slechts voltooid onder de Han. In het noordwesten verdreven de Qin-legers de nomaden uit het Ordosgebied. Het meest geduchte van deze nomadenvolkeren was de Xiong-nu (cf. infra). De grensgebieden werden bevolkt met veroordeelden van andere gebieden, en gekoloniseerd.

2.1.2.5 De persoonlijkheid van de keizer

Qin Shi-Huang-di regeerde met krachtige hand. Hij had een enorme werkkraft en was een onvermoeibaar reiziger doorheen zijn rijk. Toch was hij een bijgelovig man. Hij bracht uitgebreide offers aan de goden om hun bescherming en medewerking af te smeken. Hij was bezeten door de gedachte om lichamelijke onsterfelijkheid te bereiken door magische brouwsels, hetgeen een taoïstisch ideaal was van die tijd. Hij stuurde zelfs expedities naar de 'Eilanden der Onsterfelijken in de oostelijke zee' (Japan?) om het levenselixir te zoeken. Op den duur werd hij de prooi van zijn cesarenwaan. In de hoofdstad liet hij een uitgestrekt paleis en een kolossaal mausoleum oprichten. Zijn verblijfplaats in het paleis werd geheim gehouden en steeds werden er verscheidene kamers voor hem in gereedheid gebracht.

2.1.3 De ondergang van de Qin-dynastie

2.1.3.1 De chaotische machtsstrijd na de dood van Shi-Huang-di

De zware lasten die de Qin-dynastie aan haar onderdanen oplegde in de vorm van dienstplicht, corveeën en belastingen, evenals de meedogenloze wetgeving hadden tot gevolg dat het regime zeer onpopulair was. Het was duidelijk dat het alleen de sterke hand van Shi-Huang-di was die, althans voorlopig, het uitbreken van opstanden kon

beletten. Toen de keizer, in weerwil van zijn koortsachtig zoeken naar het elixir van de onsterfelijkheid, in 210 v.Chr. stierf terwijl hij op reis was, hield Li Si, die hem vergezelde, het nieuws van zijn dood geheim omdat hij vreesde dat er anders onmiddellijk rebellie zou uitbreken. Dat bewijst hoe gehaat de keizer in feite was. De aldus gewonnen tijd gebruikte Li Si om samen met de eunuch Zhao Gao 赵高 een complot op te zetten om zich van de macht meester te maken. Ze schakelden de kroonprins uit en zetten diens jongere broer, een kind nog, op de troon. De tweede keizer, volledig gedomineerd door Zhao Gao, zette de ijzerharde politiek van zijn vader verder. De ervaren raadgevers en medewerkers van zijn vader die enige kritiek durfden te leveren, werden onverbiddelijk uit de weg geruimd. Zelfs Li Si viel uiteindelijk ten prooi aan deze terreur.

Toen in 207 v.Chr. toch een rebellie uitbrak, liet Zhao Gao de tweede keizer vermoorden en verving hem door een zoon van de eerder vermoorde kroonprins, evenwel met de titel van *wang*, wellicht om de rebellen te bewijzen dat hij geen ambities had om het keizerrijk verder te zetten, maar terug wou keren naar de oude orde. Deze futiele poging mocht niet baten. De rebellie werd algemeen en verspreidde zich naar alle hoeken van het rijk. De hoofdstad werd geplunderd en het monumentale paleis in de as gelegd (207 v.Chr.). De vernietiging van de keizerlijke bibliotheek betekende het definitieve verlies van vele teksten uit de periode van de Strijdende Staten. Anarchie heerste alom.

2.1.3.2 Duel tussen twee helden

Onder de vele rebellenleiders traden uiteindelijk twee hoofdrolspelers op de voorgrond, Xiang Yu 项羽 en Liu Bang 刘邦, die een titanenstrijd voerden om de heerschappij over het Chinese rijk. Xiang Yu was de aristocratische afstammeling van een familie van generaals uit de voormalige staat Chu. Hij was het die de rebellentroepen had aangevoerd om de hoofdstad van Qin een tweede keer te plunderen en de laatste Qin-keizer te doden. Daarop had hij het rijk verdeeld onder zijn generaals die tot koning (*wang*) van de ontvangen gebieden bevorderd werden.

Zichzelf riep hij uit tot koning van Chu. Toen hij de marionettenkeizer, een Chu-prins die door hemzelf op de troon was gezet, liet vermoorden, kwam hij in botsing met Liu Bang, een man van lage afkomst en met een persoonlijkheid lijnrecht tegengesteld aan die van Xiang Yu. Wordt deze laatste beschreven als moedig, onstuimig, ridderlijk en geletterd, dan was Liu Bang eerder omzichtig, stuurs, boers en ongeletterd. Hoewel de kansen van Liu Bang aanvankelijk ongunstig waren, haalde de sluwheid het uiteindelijk van de moed. Xiang Yu werd definitief uitgeschakeld in een beslissende veldslag (202 v.Chr.). De boer-soldaat Liu Bang, sinds 206 v.Chr. koning (*wang*) van Han, werd de eerste keizer van een nieuwe dynastie: de Han 汉. Hij koos als hoofdstad Chang-an 长安, in de onmiddellijke buurt van Xian-yang, de voormalige hoofdstad van de Qin. Als keizer is Liu Bang bekend onder zijn tempelnaam (postume naam) Gao-zu 高祖 (202-195 v.Chr.).

KAART 2. *De staat Qin en de Qin-dynastie (221-210 v.Chr.)
States tussen haakjes werden door Qin geannexeerd.*

2.2 De Westelijke Han-dynastie (202 v.Chr.-8 n.Chr.)

2.2.1 De consolidatie van het gezag van de Han

2.2.1.1 Redenen voor het succes van Liu Bang

In tegenstelling tot de Qin-dynastie bleek de door Liu Bang gestichte Han-dynastie veel duurzamer. Ze zou inderdaad maar liefst vier eeuwen standhouden (van 202 v.Chr. tot 220 n.Chr., met een korte onderbreking van 8 tot 23 n.Chr.). Waar de Qin-keizer Shi-Huang-di gefaald had, slaagde Liu Bang. Daarvoor zijn verscheidene redenen aan te wijzen; sommige ervan waren de verdienste van Liu Bang en zijn opvolgers, andere waren gewoon het gevolg van de gebeurtenissen en konden niet op zijn conto geschreven worden.

De opstanden tegen de Qin waren in grote mate geïnspireerd door een verlangen om de oude orde te herstellen, maar de aanslepende toestand van oorlog en anarchie had, meer nog dan de draconische wetten van Qin, een terugkeer naar het oude regime onmogelijk gemaakt.

Liu Bang was van boerenafkomst. Hij had bijgevolg geen bindingen met de oude aristocratische bovenlaag, noch met de traditionele filosofische scholen. Hij was veel pragmatischer ingesteld en hoedde er zich voor te hard van stapel te lopen zoals de eerste keizer dat gedaan had. Hij consolideerde zijn macht heel omzichtig en verlichtte de lasten waaronder de bevolking bijna verpletterd was, met name de corveeën, de belastingen en de dienstplicht. Last but not least versoepelde hij ook de wetgeving. Het volk kon herademen en Liu Bang als een bevrijder beschouwen. Voor hemzelf was heel deze operatie niet zo moeilijk, aangezien hij zelf van volkse afkomst was.

Door haar boekenverbranding en haar op het legalisme gebaseerde totalitaire ideologie, had de Qin-dynastie ook de intellectuelen van zich vervreemd. Liu Bang herstelde de vrijheid van denken en schrijven. Hoewel hij zelf nog vooral militaire medewerkers in dienst nam, gingen zijn opvolgers meer en meer de klasse van geletterden bevoordelen. Vooral de confucianisten groeiden in getal en invloed.

Hoewel hij in principe het eenheidsrijk bewaarde, deed Liu Bang toch een toegeving aan de traditie door het instellen van leenvorstendommen: zogenaamde koninkrijken en markizaten, die geschonken werden aan zijn voormalige naaste strijdmakers en aan zijn familieleden. Hij zorgde er echter wel voor dat deze vorstendommen tussen de keizerlijke commanderieën verspreid lagen en door de instelling van het erfrecht voor alle mannelijke nakomelingen werden deze vorstendommen in enkele generaties tijd versnipperd tot onbetekenende domeinen.

2.2.1.2 De leenkoninkrijken

In principe behield Liu Bang de administratieve indeling in commanderieën en prefecturen, bestuurd door ambtenaren die werden gerekruteerd door een systeem van aanbevelingen en later ook via een examenstelsel, en die benoemd werden door de keizer. Gao-zu (= Liu Bang, cf. supra) stond echter toe dat in een gedeelte van het rijk koninkrijken en markizaten werden opgericht. Gebieden die veraf lagen van de hoofdstad, waren – o.a. door het gebrekkige wegennet – toch niet effectief te controleren, zodat het verkieslijker leek de macht over deze gebieden te delegeren aan vazallen van de keizer. Gao-zu kon van de nood een deugd maken omdat het schenken van deze gebieden meteen de beste manier was om zijn voormalige medestanders te belonen voor hun loyaliteit en tevens de trouw van de zijtakken van de keizerlijke familie te verwerven. Dit was evenwel een tweesnijdend zwaard. De koningen genoten van een grote mate van autonomie en mochten de ambtenaren in hun eigen rijk zelf benoemen. We horen dan ook regelmatig van complotten en opstanden. Gao-zu en zijn opvolgers zagen snel in dat het van vitaal belang was de macht van deze resten van feodaliteit in toom te houden. Nog tijdens zijn korte regering bepaalde Gao-zu dat alleen nog leden van de keizerlijke familie in aanmerking kwamen voor de koninkrijken en de markizaten (de Liu-clan). De regel dat bij de dood van een koning diens rijk verdeeld diende te worden onder al zijn zonen, droeg ook in grote mate bij tot het uithollen van de macht der leenstaten.

Later, in 154 v.Chr. zou het hof zeven van de machtigste koninkrijken manoeuvreren in een rebellie, die het vervolgens krachtdadig neersloeg. De zeven territoria werden geannexeerd bij het rechtstreeks bestuurde deel van het keizerrijk of drastisch in omvang gereduceerd. Hiermee was de dreiging die van de leenstaten uitging, de kop ingedrukt. Om een eventuele heropflakking van de onafhankelijkheidsdrang in toom te houden, werden nu door de keizer aangestelde raadgevers naast de koning of markies geplaatst om controle uit te oefenen. Als instelling werden de leenstaten echter niet afgeschaft. Op het einde van de dynastie waren er nog 20 koninkrijken tegenover 83 commanderieën en nog 241 markizaten tegenover 1314 prefecturen.

2.2.1.3 De familie van de keizerin

Tijdens de feodale periode zochten de diverse koningen hun eega's bij de andere koninklijke families, die over een andere staat heersten. Dit had twee voordelen: het bood enerzijds de gelegenheid om een verbond te sluiten tussen twee staten en anderzijds was de koningin geen politiek risico voor de vorst, omdat ze in haar nieuwe land geen aanhang had. Met de unificatie van het keizerrijk was er slechts één keizerlijke familie, de Liu. Er waren geen andere vorstenhuizen waaruit de bruid van de keizer kon gekozen worden. Evenmin mocht iemand uit de eigen clan gehuwd worden. Dit was niet toegestaan door de regel van exogamie, die strikt gold. Bijgevolg diende de

keizer een echtgenote te zoeken bij zijn onderdanen. In de praktijk koos hij de dochter van een hoge ambtenaar, een generaal of een provinciaal gouverneur. Wanneer hun dochter keizerin (*wai-qi* 外戚) werd en dus potentieel de moeder van de troonopvolger, werd haar familie automatisch de tweede belangrijkste van het rijk. Het is dan ook niet verwonderlijk dat vele van hun beschermelingen belangrijke posten in de administratie of in het leger gingen bekleden. Stierf de regerende keizer voordat de kroonprins meerderjarig was, dan werd de keizerin regentes, en maar al te vaak was de bekoring onweerstaanbaar voor haar, of voor haar vader of broers, om de facto alle macht naar zich toe te halen.

Dit gebeurde voor het eerst toen Gao-zu stierf (195 v.Chr.). Zijn weduwe Lu werd de feitelijke heerseres over het rijk. Toen zij stierf in 180 v.Chr., werd haar hele clan uitgemoord door oude aanhangers van Gao-zu. Deze brachten een van zijn zonen op de troon, bekend onder de postume naam Wen-di 文帝. Dit was slechts de eerste in een eindeloze reeks gelijkaardige hofintriges. Telkens weer, doorheen de gehele Chinese geschiedenis, zullen ze de continuïteit van de dynastieën bedreigen en regelmatig worden ze fataal voor een bepaalde dynastie.

2.2.2 De dreiging van de Xiong-nu

2.2.2.1 Barbaren

Van oudsher leefden in de steppelands ten noorden van het Chinese beschavingsgebied 'barbaren', die etnisch tot hetzelfde mongolide ras (proto-Turken of proto-Mongolen?) behoorden als de Chinezen, maar andere talen spraken en er ook een totaal andere levenswijze op nahielden. Het waren namelijk ruitervolkeren die in stamverband leefden van veeteelt. Zij waren dus diametraal tegengesteld aan de Chinezen die juist in een hecht staats- en familieverband leefden van intensieve landbouw. Naarmate de door de Chinese boeren in teelt gebrachte landbouwgrond verder opschoof in de richting van de steppen, werd de veeteelteconomie van de nomaden eenzijdiger en kwetsbaarder. Voor de aanvulling van hun dieet en voor het verwerven van luxegoederen waren zij immers ook aangewezen op die landbouweconomie. Regelmatig gekweld door voedseltekort, werden de nomaden een steeds grotere bedreiging voor de Chinezen.

2.2.2.2 De Xiong-nu

In de periode van de Strijdende Staten kregen de noordelijke staten Yan, Zhao en Qin steeds vaker af te rekenen met invallen van de barbaren. Ter verdediging richtten deze staten defensiemuren op, die later onder de Qin verenigd werden tot de Grote Muur. Het is in bronnen uit deze Qin-periode dat de naam Xiong-nu 匈奴 als vage

aanduiding voor de barbaren (van het noorden) voor het eerst opduikt. Westerse historici hebben de gedachte naar voren gebracht dat zij de verre voorvaderen zijn van de Hunnen, die in de laat-Romeinse tijd (vijfde eeuw) in Europa opduiken. De Xiong-nu ontleenden hun militaire kracht aan hun buitengewone omgang met paarden. Ze beschikten over een indrukwekkende cavalerie en beoefenden het zogenaamde Parthische schot, waarbij men al rijdend pijlen afvuurt naar achteren. Men neemt aan dat ze het oudste ruitervolk zijn van de Oost-Aziatische steppen.

2.2.2.3 De vorming van een stepperijk

In het begin waren de Xiong-nu slechts een kleine stam, gekneld tussen de Dong-hu 东胡 in het oosten en de Yue-zhi 月支 (een Indo-Europees volk) in het westen. Op het ogenblik dat China eengemaakt wordt door keizer Qin Shi-Huang-di, worden de Xiong-nu door *chan-yu* 单于 (ook wel als *shan-yu* getranscribeerd, = equivalent van keizer, zoon des hemels) Tou-man 头曼 verenigd in een confederatie (ca. 209 v.Chr.). Na de val van de Qin-dynastie maakt zijn zoon *chan-yu* Mo-duo 冒顿 (209-174 v.Chr.) van de wanorde gebruik om zijn macht uit te breiden: in zuidelijke richting over de Grote Muur heen; in oostelijke richting, waar hij de Dong-hu vernietigt en hun gebied annexeert; in westelijke richting, waar hij de Yue-zhi in West-Gansu verslaat (177-176 v.Chr.). Na verscheidene invallen op Chinees grondgebied (in het huidige Shanxi) dwingt hij keizer Gao-zu een verdrag te sluiten waarbij hij o.m. een Chinese prinses ten huwelijk krijgt. Het uithuwelijken van Chinese prinsessen zal later een routineprocedure worden in de 'Chinees-barbaarse' betrekkingen. *Chan-yu* Lao-shang 老上 (174-161 v.Chr.?) verdrijft de Yue-zhi ten slotte geheel uit Gansu. Op het toppunt van zijn macht strekte dit stepperijk van de Xiong-nu zich uit van westelijk Mantsjoerije via Mongolië en Zuid-Siberië tot aan Chinees Turkستان, met als zuidelijke grens de Chinese Muur. Dit betekende dat de weg naar Centraal-Azië voor het Han-rijk geheel was afgesloten.

2.2.3 Keizer Wu-di (141-87 v.Chr.)

2.2.3.1 Absoluut despotisme

De eerste 60 jaar van de Han-dynastie kunnen we beschouwen als een periode van interne consolidatie. Met de troonsbestijging van keizer Wu (of Wu-di 武帝) begint voor China een periode van intense expansiedrang. Onder zijn bewind werd China een echte absolute monarchie. Niet alleen schafte hij verder de leenstaten af, maar hij beknotte ook de macht van de erfelijke aristocratie in de centrale bureaucratie door begaafde mensen uit lagere klassen te kiezen voor de belangrijkste militaire en burgerlijke ambten. Deze bureaucratie had overigens veel minder invloed op de

besluitvorming dan onder Wu-di's voorgangers. Hij haalde alle macht naar zich toe en toonde zich bijzonder kittelorig tegenover elke vorm van kritiek.

Zijn machtspolitiek legde zware lasten op de bevolking. Wetten werden strenger en er werd nauwlettender toegezien op hun toepassing. Slavenarbeid werd een belangrijke bron van mankracht in het leger en bij de openbare werken. Kanalen werden aangelegd die de hoofdstad verbonden met de Gele Rivier. Ze dienden o.m. voor het aanvoeren van het belastinggraan. Van Wu-di herinnert men zich vooral zijn krachtige militaire campagnes, zowel in zuidelijke als in noordelijke richting.

2.2.3.2 De verovering van Zuid-China

De volkeren die gevestigd waren ten zuiden van de Yangzi-jiang en in Annam 安南, werden door Qin Shi-Huang-di geïncorporeerd binnen het administratieve kader van het Chinese rijk, maar waren tijdens de eerste 60 jaar van de Han-dynastie weer onafhankelijk geworden. Verdeeld in kleine, slecht georganiseerde staatjes en cultureel achterlijk, werden ze een gemakkelijke prooi voor Wu-di. In de eerste jaren van zijn regering annexeerde hij een koninkrijkje in het zuiden van het huidige Zhejiang en deporteerde duizenden mensen naar de vallei van de Huai-rivier. Een staatje in het huidige Fujian 福建 werd eveneens geannexeerd en zijn bevolking gedeporteerd ten noorden van de Yangzi-jiang. Deze deportaties gebeurden wellicht met de bedoeling oude banden van loyaliteit te breken en door het mengen van volkeren één enkel Chinees ras te vormen. De halfverchineseerde staat Nan-Yue 南越, gelegen in het huidige Kanton, Guangxi 广西 en Annam, was opgericht door een voormalige ambtenaar van Shi-Huang-di. Toen bleek dat de producten van Sichuan (een Han-bezit) via de Xijiang-rivier 西江 naar Kanton getransporteerd werden, besloot Wu-di tot de verovering en annexatie van het gebied (111 v.Chr.). Ook staatjes in het huidige Guizhou 贵州 en Yunnan 云南 werden onder Han-gezag gebracht.

2.2.3.3 De buitenlandse politiek

Van in het begin van zijn regeringsperiode koesterde Wu-di plannen om een definitieve oplossing te vinden voor het nomadenprobleem. Zijn eerste opzet was een verbond te sluiten met de Yue-zhi, die enkele decennia eerder uit Gansu verdreven waren door de Xiong-nu en dan verder westwaarts waren getrokken tot in Sogdië en Bactrië (noorden van Afghanistan), waar ze inmiddels de Griekse koninkrijken uit de weg hadden geruimd. Rond die tijd stonden ze op het punt Noord-India binnen te vallen. Om over een mogelijke alliantie en een gemeenschappelijke aanvalsstrategie tegen de Xiong-nu te onderhandelen, stuurde Wu-di zijn gezant Zhang Qian 张骞 naar de Yue-zhi in 139 v.Chr. Onderweg werd deze gevangengenomen door de Xiong-nu. Na tien jaar gevangenschap kon hij eindelijk ontsnappen en zijn reisdoel

bereiken. Hij wist echter de Yue-zhi niet te winnen voor het plan van Wu-di. Ze hadden zich nu gevestigd in een nieuw gebied dat veel vruchtbaarder en rijker was dan wat ze voordien bezeten hadden en waren bijgevolg niet bereid terug te keren naar het oosten. Toen Zhang Qian in 126 v.Chr. in zijn moederland terugkeerde, kon hij geen diplomatiek succes rapporteren, maar het relaas van zijn reis bevatte veel waardevolle informatie over de gebieden van Centraal-Azië en de oasekoninkrijken van het Tarim-bekken. In 115 v.Chr. werd Zhang Qian opnieuw belast met een diplomatieke zending, ditmaal naar de Wu-sun 乌孙 die nu in Zuid-Dzungarije woonden nadat ze hun oorspronkelijke woongebied in oostelijk Kashgarië (ten oosten van het Lopnormeer) hadden verlaten om de Yue-zhi te bekampen. Zhang Qians opdracht bestond er nu juist in de Wu-sun uit te nodigen naar hun vroegere woongebied terug te keren. Dit was in 121 v.Chr. afgenomen van de Xiong-nu en stond nu onder Chinees gezag, maar het was vrijwel geheel onbewoond.

Andermaal slaagde Zhang Qian niet in zijn opdracht. Vanuit het gebied van de Wu-sun zond hij dan ondergeschikte gezanten uit naar India, Bactrië, Parthië en de Yue-zhi om betrekkingen aan te knopen met het Chinese rijk. Zelf keerde hij naar China terug, waar hij royaal beloond werd door de keizer. Toch bleek zijn zending achteraf niet nutteloos geweest te zijn. Enige jaren later zonden de Wu-sun op hun beurt een gezantschap naar het Han-hof en vroegen dat een Chinese prinses als bruid geschonken zou worden aan hun vorst. Na lange onderhandelingen werd in 105 v.Chr. inderdaad een Chinese hofdame met een rijke bruidsschat naar de koning van de Wu-sun gestuurd. Als gevolg van deze huwelijksband oefende China een belangrijke invloed uit over de Wu-sun.

2.2.3.4 De oorlogen tegen de Xiong-nu

Aanvankelijk hield Wu-di een schijn van vriendelijke betrekkingen aan met de Xiong-nu in afwachting van de terugkeer van Zhang Qian. Toen deze echter uitbleef, ging hij toch tot de actie over. Vanaf 133 v.Chr. begonnen de vijandelijkheden in volle hevigheid, na een mislukt plan om de *chan-yu* en diens hof in een hinderlaag te lokken. Aanvankelijk ging de strijd gelijk op, met overwinningen en nederlagen aan beide zijden. Daar kwam echter verandering in vanaf 127 v.Chr. toen de Chinese keizer enkele briljante generaals, waaronder vooral Wei Qing 卫青 en diens neef Huo Qubing 霍去病 speciale vermelding verdienen, kon inzetten. Zij stapten af van de traditionele Chinese oorlogstactiek en steunden vooral op lichte, snel bewegende cavalerie als hun voornaamste offensieve wapen. Zo evenaarden zij de Xiong-nu in datgene wat altijd hun militaire superioriteit had uitgemaakt. Aangezien de Chinezen daarnaast over een superieure wapentechnologie beschikten en grotere aantallen manschappen in de strijd konden werpen, lag het voor de hand dat de Xiong-nu in het defensief werden gedrongen. Vooral in het westen waren de Chinese campagnes succesvol. In 127 v.Chr. heroverden de Chinezen het Ordos-gebied, ooit Chinees rijksgedebied onder

de Qin. Tussen 127 en 121 v.Chr. onderwierpen ze westelijk Gansu en oostelijk Kashgarië. Dit was het voormalige woongebied van de Yue-zhi en de Wu-sun, maar stond nu onder de heerschappij van de Xiong-nu. Het gevolg was dat reeds in 123 v.Chr. de *chan-yu* zich genoopt zag zijn hoofdstad (militair hoofdkwartier) te verplaatsen ten noorden van de Gobi-woestijn in het Orkhon- en Selenga-bekken. Deze terugtrekking naar het noorden was weliswaar ook ingegeven door strategische berekeningen, maar was toch een teken van zwakte.

De Chinese overwinningen in het westen hadden zelfs tot gevolg dat twee van de voornaamste vazalstaten van de Xiong-nu zich spontaan kwamen onderwerpen aan de Chinezen. Chinese overheersing van het gebied was strategisch van het allergrootste belang omdat het een wig dreef tussen de Xiong-nu in het noorden en de Qiang 羌 (Tibetanen) in het zuidwesten en omdat het China een directe doorgang verschaftte naar het westen.

Na de Slag van de Zandstorm, die geleverd werd midden in de woestijn en eindigde in een schandelijke nederlaag van de *chan-yu* (119 v.Chr.), kwam er voor enkele jaren stilte op het front. De Chinezen hadden gebrek aan paarden, en in 117 v.Chr. was Huo Qu-bing gestorven. Het is in deze periode, toen de vijandelijkheden geluwd waren, dat het diplomatieke offensief van Zhang Qian (het gezantschap naar de Wu-sun) gesitueerd moet worden. Vanaf 108 v.Chr. hernemen de Chinese militaire campagnes en strafexpedities in alle hevigheid. De stadstaat Lou-lan aan het Lopnor-meer werd verplicht zichzelf tot vazalstaat van China te verklaren en tribuut te zenden. Toen Dayuan 大宛 (Ferghana), ten westen van het Pamir-gebergte, in 104 v.Chr. een Chinees gezant vermoordde, was dit voor Wu-di aanleiding om een strafexpeditie te zenden. Ferghana was bij de Chinezen vooral bekend om haar paarden. Ze hadden de reputatie de beste ter wereld te zijn. Wu-di wou kost wat kost een aantal van die dieren voor zichzelf en zijn hof. In 103 v.Chr. zond hij er een ontzaglijk leger heen onder leiding van Li Guang-li 李广利 om het koninkrijkje te straffen en de begeerde paarden mee te brengen. Deze expeditie liep echter met een sisser af. Een tweede poging in 101 v.Chr. werd wel met succes bekroond en Li Guang-li kon met een behoorlijk aantal paarden naar China terugkeren. Bovendien had Dayuan nu een Chineesgezinde vorst op de troon gezet, zodat de Chinese invloed in het westen nu tot voorbij het Pamir-gebergte reikte. In het oosten reikte hij tot Koguryō, een halfverchinese Koreaanse staat in het huidige Noord-Korea en Zuid-Mantsjoerije, waar Wu-di in 108 v.Chr. vier commanderieën, waaronder dat van Le-lang 乐浪, had opgericht. Deze plaatselijke besturen fungeerden enigszins als vooruitgeschoven posten van de Chinese beschaving. Volgens Chinese annalen stuurde Japan, dat toen nog uit meer dan 100 primitieve rijkjes bestaan zou hebben, geregeld gezanten naar Le-lang.

Hoewel de Xiong-nu aldus in een tang gegrepen waren in hun oostelijke en westelijke flanken, slaagde Wu-di er toch niet in hen op hun eigen terrein definitief uit te schakelen. Tussen het jaar 100 en zijn dood in 87 v.Chr. gooide hij vele legers in de strijd, die soms honderden mijlen noordwaarts doorstootten in het thuisland van de Xiong-nu en duizenden nomaden doodden of gevangennamen. Toch was de

eindbalans eerder negatief. Zijn legers leden ook verpletterende nederlagen. Hij verloor zelfs twee van zijn briljantste generaals.

2.2.3.5 De triomf van het confucianisme

Keizer Wu-di regeerde als een absoluut despoot en leek in vrijwel alle opzichten op Qin Shi-Huang-di. Hij was een zuiver legalistische vorst, zoal niet in naam dan toch in feite. Niettemin is het onder zijn bewind dat het confucianisme ingang vond als staatsideologie. Het week echter in sterke mate af van de ethische leer zoals die werd geformuleerd door Confucius en Mencius. Het was een amalgaam van denkbeelden uit diverse antieke (Zhou-)filosofieën en verweven met superstities tot een pseudo-wetenschappelijke kosmologie. De aristocratie was tegen het legalisme gekant, omdat dit een eenmansdictatuur voorstond. Het confucianisme predikte een oligarchische autocratie, met een heerser bijgestaan door ‘wijze’ confucianisten, en liet aldus ruimte voor medebestuur door de aristocratie.

De grondslag van het Han-confucianisme was het kosmisch dualisme tussen *yin-yang*, die niet gedacht werden als twee tegengestelde, maar als elkaar aanvullende kosmische krachten. Een tweede fundamenteel denkbeeld was dat de hele natuur is opgebouwd uit vijf elementen (*wu-xing* 五行): hout, metaal, vuur, water en aarde, die in een vaste orde elkaar aflossen als dominerend element. De vijf elementen dienden dan als matrijs om allerlei kosmologische en andere categorieën op te bouwen: de vijf windrichtingen (inclusief het centrum), de vijf planeten, de vijf tonen, kleuren, enz. Hun kosmologische theorie krijgt dan een historische toepassing en de geschiedenis wordt geïnterpreteerd in het licht van de afwisseling van *yin-yang* en van de opeenvolging der vijf elementen. Iedere dynastie vertegenwoordigde een ander element. De natuur kreeg zodoende een historische en morele betekenis: afwijking in de natuur wijst op wanbestuur. Hongersnood, overstroming, aardbevingen, eclipsen en kometen waren de uitdrukking van het ongenoegen van de Hemel over het gedrag van de vorst. De basis van deze theorie is dus de assumptie dat er een correspondentie bestaat tussen de natuurlijke orde en de menselijke of maatschappelijke orde. De vijf elementen bepalen de loop der geschiedenis over de lange duur, de voortekenen kondigen de wisselingen over de korte duur aan. Men zou ze enigszins met het klimaat en het weer kunnen vergelijken. De twee voornaamste vertegenwoordigers van het Han-confucianisme zijn Dong Zhong-shu 董仲舒 en Gong-sun Hong 公孙弘. Beiden waren bekend voor hun kunst om voortekenen te interpreteren, en voor hun uitlegging van de *Lente- en Herfstannalen* als een schatkamer van wijze oordelen door Confucius. Zowel voortekenen als de uitlegging dienden als advies aan de vorst. Op hun voorstel werd in 124 v.Chr. een soort keizerlijke universiteit opgericht waar ambtenaren opgeleid werden. De hoofdbrok van het curriculum bestond uit de confucianistische klassieken. Deze waren met grote zorg gereconstrueerd op basis van oude overgeleverde manuscripten nadat de ban op filosofische en historische werken in 191

v.Chr. geheven was. De oude teksten werden gegroepeerd in vijf klassieken: het *Boek der Liederen* (*Shi-jing* 诗经), het *Boek der Documenten* (*Shu-jing* 书经), het *Boek der Veranderingen* (*Yi-jing* 易经), de *Lente- en Herfstannalen* (*Chun-qiu* 春秋), het *Boek der Riten* (*Li-ji* 礼记). Deze klassieken maakten het voorwerp uit van uitgebreide en geleerde commentaren en exegetische studies en zouden 2000 jaar lang een van de belangrijkste takken van de Chinese geleerdheid uitmaken. Onder keizerlijke auspiciën werden zelfs conferenties gehouden van geleerden om de juiste interpretatie van de klassieken vast te leggen. Wu-di verbande de legalistische filosofen van het hof en stelde geleerden (*bo-shi* 博士) aan die gespecialiseerd waren in de vijf klassieken. Zodoende werd het confucianisme de staatsideologie van een staat die gesticht was geworden op legalistische basis.

2.2.3.6 De culturele bloei

De Han-periode is gekend om haar grote culturele bloei. Dat valt onder meer af te leiden uit de meesterwerken die in de vier categorieën geproduceerd werden: de confucianistische klassieken, de filosofen, de schone letteren en de geschiedschrijving. Er werd niet alleen baanbrekend werk verricht op het gebied van de exegese der klassieken en haar hulpwetenschap, de lexicografie, maar ook het domein van de filosofie zag de verschijning van eclectische en syncretistische werken, zoals de

Lü-shi chun-qiu 吕氏春秋, de *Lente- en Herfstannalen van de heer Lü*, een compendium van taoïstische en pseudowetenschappelijke geschriften, toegeschreven aan de Qin-staatsman Lü Bu-wei.

Huai-nan-zi 淮南子, een werk van hoofdzakelijk taoïstische inslag vol met kosmologische beschouwingen en pseudowetenschap over voortekenen.

Lun-heng 论衡, geschreven door Wang Chong 王充 (gestorven ca. 100 v.Chr.), vooral bekend om zijn rationalistische verwerping van de woekerende superstities van zijn tijd.

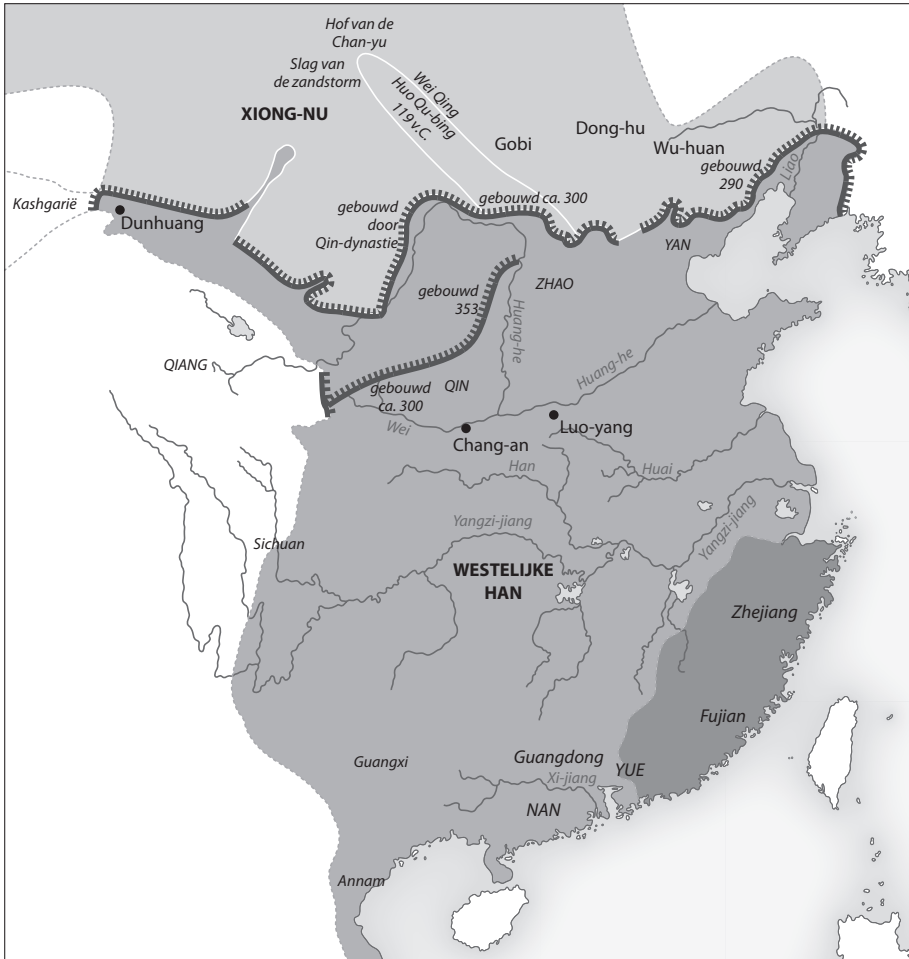
Op het gebied van de schone letteren ontwikkelde zich het genre van de *fu* 赋 of het prozagedicht. Het belangrijkste literaire monument van de Han-tijd is evenwel de *Shi-ji* 史记 of *Historische Aantekeningen* van de hand van Si-ma Qian 司马迁 (?-85 v.Chr.). Het hoeft ons geenszins te verwonderen dat het juist in de geschiedschrijving is dat we het grootste meesterwerk van de Han-tijd aantreffen, aangezien het historisch bewustzijn van de Chinezen zeer sterk is. In de geschiedenis vonden zij een voorbeeld en een les voor de toekomst. In China was geschiedschrijving een van de vier grote literaire genres naast de klassieken, de filosofische geschriften en de schone letteren. Si-ma Qian was sterrenkundige aan het hof van Wu-di. Zijn betrekking gaf hem toegang tot de keizerlijke bibliotheek. Daar kon hij al het historisch bronnenmateriaal controleren dat hij nodig had voor zijn opzet, namelijk het schrijven van een universele geschiedenis, weliswaar vanuit Chinees standpunt. Zijn *Historische Aantekeningen* bestaan uit 130 hoofdstukken en bevatten meer dan 700.000 lettertekens.

De eerste twaalf hoofdstukken, de *Basisannalen* (*Ben-ji* 本纪) genoemd, geven een overzicht van de voornaamste gebeurtenissen tijdens de verschillende periodes, te beginnen met de mythologische keizers tot aan de regering van Wu-di. De volgende tien hoofdstukken zijn gewijd aan de genealogieën van de verschillende heersershuizen onder de Zhou en vroeger, en het keizershuis van de Han. Dan volgt een reeks van acht essays over onderwerpen die zich niet lenen tot chronologische behandeling zoals muziek, de kalender, sterrenkunde, maten en gewichten, enz. De volgende 30 hoofdstukken handelen vooral over de erfelijke heersershuizen van de Zhou-periode, maar bevatten ook enkele biografieën over Han-notabelen. De laatste 70 hoofdstukken bestaan uitsluitend uit individuele biografieën over Han-notabelen.

Met dit werk heeft Si-ma Qian een van de duurzaamste en belangrijkste genres in de Chinese letterkunde gecreëerd: dat van de dynastieke geschiedenis. Zowel zijn werkwijze als zijn stijl werden het voorbeeld voor alle latere geschiedkundige geschriften. Hij hield zich zo getrouw mogelijk aan de feiten en haalde, waar mogelijk, betrouwbare bronnen letterlijk aan. Als er meerdere bronnen tegenstrijdig waren, dan kopieerde hij ze allemaal. Zijn werk is dan ook een soort collage van passages en aanhalingen uit oudere documenten. Zijn stijl is heel bondig en lapidair, maar van een bijna aforistische zeggingskracht. Zijn werk kreeg spoedig navolging. Tijdens de eerste eeuw n.Chr., onder de latere Han-dynastie, compileerde de familie Ban 班 de *Han-shu* 汉书 d.i. de *Geschiedenis van de Westelijke Han-dynastie*. Het werk werd begonnen door Ban Biao 班彪, verdergezet door zijn zoon Ban Gu 班固 (gestorven in 92 n.Chr.) en voltooid door diens zuster Ban Zhao 班昭. Het werk is opgebouwd volgens de indeling van de *Shi-ji*, met dien verstande evenwel dat het zich beperkt tot de geschiedenis der Westelijke Han-dynastie. Aangezien het niet over de Zhou-tijd handelde, verviel de derde sectie over de erfelijke heersershuizen uiteraard ook. Wel voegde Ban Gu essays toe over recht, de vijf elementen, aardrijkskunde en literatuur. Dit laatste is eigenlijk een bibliografisch essay over de keizerlijke verzameling, gebaseerd op een vroeger werk geschreven door Liu Xiang 刘向 en diens zoon Liu Xin 刘歆.

De *Han-shu* werd de standaard en de norm voor alle latere dynastieke geschiedenissen, die, zoals de naam impliceert, telkens de geschiedenis van een dynastie als een afgerond geheel behandelen. Hieruit ontwikkelde zich dan het gebruik dat iedere dynastie als haar plicht had de geschiedenis van de voorgaande te schrijven en zo de continuïteit van de historische traditie te waarborgen. Zo kent China nu al 25 officiële dynastieke geschiedenissen.

HOOFDSTUK 1

KAART 3. *Het rijk van de Han en het steperijk der Xiong-nu (ca. 100 v.Chr.)*

3 DE WANG MANG-SHOW (8-23 N.CHR.)

3.1 De aftakeling van het keizerrijk

3.1.1 De economische politiek

Wu-di's langdurige buitenlandse oorlogen en zijn grootscheepse werken in het binnenland, zoals het graven van een kanaal van de Gele Rivier naar Chang-an voor het aanvoeren van graan, brachten China tot het toppunt van macht en internationaal prestige. Deze megalomane politiek bevatte echter de kiemen van de aftakeling van het keizerrijk. Wu-di's ondernemingen hadden ontzaglijk veel geld opgeslorpt en de schatkist uitgeput. Om deze opnieuw te vullen, nam Wu-di een reeks economische maatregelen. Vooreerst stelde hij staatsmonopolies in op bepaalde verbruiksgoederen, met name zout, ijzer en likeur, en op het munten van kopergeld. De Qin-dynastie had voorheen reeds gebruikgemaakt van deze methode om met een minimum aan inspanningen een maximum aan inkomsten te verzekeren voor de staat. Wu-di hief ook belastingen op wagens en schepen als een middel om de handel te controleren. Een tweede maatregel betrof het oprichten van staatsgraanschuren, die dienden voor het aanleggen van bufferstocks. In tijden van overvloed kochten regeringsambtenaren de productieoverschotten op en stockeerden ze in deze schuren, om ze in tijden en op plaatsen van schaarste weer te verkopen. Het voornaamste doel van deze maatregel was het spijzen van de schatkist, maar had ook het bijkomend effect dat het de prijzen stabiliseerde. In zijn hongersnood stond de keizer toe dat straffen werden omgezet in geldboeten en dat adellijke titels werden verkocht, hoewel dat in strijd was met de principes van de bureaucratische staat. Hij ging ook over tot de devaluatie van de munt.

3.1.2 Crisis en chaos

Wu-di's economische maatregelen brachten tijdelijk soelaas. De financiële grondslag van de dynastie was tijdelijk hersteld en dit bleef zo onder zijn opvolger Xuan-di 宣帝 (74-49 v.Chr.). Ondertussen was de bevolking zo sterk aangegroeid dat de gemiddelde boer steeds minder land had om te bewerken. Daardoor werd het voor hem steeds moeilijker om zijn belastingen aan de staat te voldoen. Velen zochten dan ook bescherming op de latifundia van grootgrondbezitters die veel minder belasting moesten betalen. Dit had tot gevolg dat de overgebleven onafhankelijke boeren nog zwaarder belast moesten worden, wilde men toch voldoende belastingen innen. Dit werkte weer een toenemende vlucht naar de latifundia in de hand – een vicieuze cirkel. Zo vervielen de boeren tot de status van horige pachters die zelfs legerdienst vervulden in de privélegers van hun heer. De groeiende macht van het grootgrondbezit,

de zogenaamde ‘Grote Families’, zou uiteindelijk de grootste bedreiging vormen voor het Han-rijk.

3.2 De staatsgreep en hervormingen van Wang Mang

3.2.1 De staatsgreep

Tegen het einde van de eerste eeuw v.Chr. was de toestand onhoudbaar geworden. De staatsinkomsten waren verschrompeld en vanaf 22 v.Chr. braken verscheidene opstanden uit, vooral onder de slavenarbeiders in de ijzerwinningsbedrijven van de staat. Op dit kritieke moment verscheen Wang Mang 王莽 op het politieke toneel. Hij was de neef van de keizerin-moeder en behoorde dus tot de meest invloedrijke familie aan het hof, op die van de keizer na. Hij onderscheidde zich door zijn geleerdheid, zijn ouderliefde en zijn sobere levenswijze. Nadat hij een tijdlang had gefungeerd als regent voor een minderjarige keizer, riep hij zichzelf ten slotte, in 8 n.Chr., uit tot Xin Huang-di 新皇帝 keizer van de Xin-dynastie (letterlijk: nieuwe dynastie). Wang Mang was een overtuigd confucianist. Hij geloofde dat hij de volmaakte confucianistische staat opnieuw tot leven bracht. Tijdens zijn regentschap vergeleek hij zichzelf met de hertog van Zhou. Hij gebruikte oude Zhou-titels en stelde zogezegd instellingen uit de Zhou-tijd opnieuw in. In elk geval bevorderde hij krachtig de studie van de oude klassieke teksten. Vooral de reeds genoemde geleerde Liu Xin (gestorven in 22 n.Chr.) maakte zich verdienstelijk in het opdiepen en uitgeven van oude teksten.

3.2.2 De hervormingen

Hoewel Wang Mang zich omgaf met een aureool van vroom confucianisme, moeten zijn doortastende hervormingen toch als legalistisch gekarakteriseerd worden. Zijn belangrijkste hervormingsmaatregelen waren de nationalisatie en herverdeling van het land en de afschaffing van de slavernij. Dit was een frontale aanval gericht tegen het grootgrondbezit, dat zich onttrok aan de belastingen en zo verantwoordelijk was voor de financiële crisis van de schatkist. Hij breidde de staatsmonopolies uit, zette het systeem van de staatsgraanschuren voort en reorganiseerde het muntstelsel, gebruikmakend van verschillende munteenheden.

3.2.3 De ineenstorting van het rijk

Wang Mangs hervormingen waren te drastisch om te kunnen slagen. Zijn politiek van nationalisaties stuitte op het krachtige verzet van de klasse van grootgrondbezitters en moest na drie jaar reeds ingetrokken worden. Het enige wat hij nog kon

overhouden was een zware belasting op privéslaven. Nadat hij de maatschappelijke bovenlaag tegen zich had opgezet, zorgde een serie misoogsten en dijkbreuken (deels te wijten aan het falend ambtelijk apparaat) voor hongersnood onder de boerenbevolking. Boerenopstanden braken uit, geïnspireerd door een geheim genootschap waarvan de leden zich de Rode Wenkbrauwen (Chin. *Chi-mei* 赤眉) noemden. De opstandelingen kregen de steun van de geletterde bovenlaag en van groepen die loyaal waren gebleven aan het Han-huis. Ondertussen hadden de staten aan de grenzen van het Chinese rijk van de gelegenheid gebruikgemaakt om het juk van de Han-overheersing af te werpen. De nomaden vielen de grensgebieden binnen. Nadat Wang Mang in 23 n.Chr. was omgekomen toen Chang-an in handen viel van de opstandelingen, was het uiteindelijk iemand van de Liu-clan, Liu Xiu 刘秀, die in 25 n.Chr. de Han-dynastie kon herstellen. Hij regeerde tot 57 en is vooral bekend onder zijn postume titel Guang-wu-di 光武帝.

4 DE OOSTELIJKE HAN-DYNASTIE (25-220 N.CHR.)

4.1 De comeback van het huis van Han

4.1.1 Liu Xiu

De Rode Wenkbrauwen konden het land weliswaar in puin leggen, maar waren niet in staat uit de puinhoop een nieuwe orde te scheppen. Daartoe misten zij de administratieve en politieke ervaring. Zoals we telkens weer zullen zien doorheen de hele geschiedenis van het keizerrijk, werd het brute geweld van de opstandelingen gekanaliseerd en gemanipuleerd door mannen die de nodige kennis en ervaring hadden, en die dus uit de maatschappelijke bovenlaag stamden. Zo hadden leden van de Liu-clan zich aangesloten bij de opstand en het was een van de meest getalenteerde onder hen, Liu Xiu, die zich van de troon meester wist te maken. Zijn troonsbestijging betekende de restauratie van de Han-dynastie. Als hoofdstad koos Liu Xiu Luoyang, de vroegere hoofdstad van de Oostelijke Zhou. Omdat deze stad oostelijker ligt dan Chang-an, spreekt men van dan af van de Oostelijke Han-dynastie.

4.1.2 De tussentijdse heropleving

Net zoals de eerste keizers van de Westelijke Han-dynastie hadden gedaan, voerde Liu Xiu (Guang-wu-di) een krachtige politiek van interne consolidatie. Hij

onderdrukte de Rode Wenkbrauwen en andere haarden van rebellie die nog waren blijven smeulen. Hij herstelde de centrale bureaucratie en bevrijdde de slaven. Het herstel van de Han-dynastie onder Guang-wu-di geldt als het prototype van wat de traditionele Chinese geschiedschrijving *zhong-xing* 中兴 noemt. Deze term, die intermediaire of tussentijdse heropleving betekent, duidt op het tijdelijk herstel van een dynastie na een periode van verbroekeling en dreigende ondergang. Hij kadert in het brede filosofisch-historische concept van de ‘dynastieke cyclus’, een van de wijsgerige grondslagen van de Chinese historiografie. Deze ziet de geschiedenis als een opeenvolging van dynastieën die een gelijkaardig patroon vertonen, namelijk:

(1) Stichting van de dynastie door een krachtig en begaafd leider die ten volle geniet van het hemels mandaat (*tian-ming*). (2) Na een initiële periode van voorspoed begint de dynastie echter boven haar stand te leven. De keizerlijke clan, de adel en de bureaucratie elite beginnen meer en meer een leven in grote weelde te leiden. Ook de militaire verdediging van de grenzen begint steeds zwaarder op de schatkist te drukken, terwijl de heersende grondbezittende klasse steeds meer boeren onttrekt aan de keizerlijke administratie. Dit leidt tot een crisis die het einde van het hemelse mandaat lijkt aan te kondigen. In de ogen van de traditionele confucianistische geschiedschrijving gold het intermezzo van Wang Mang als een dergelijke crisis. (3) Maar het bewind van Wang Mang leek toch maar van korte duur, en de Liu-clan kon zich opnieuw van de troon meester maken. Hoewel zijn machtsgreep er alle schijn van had, was Wang Mang toch niet de uitverkorene van de Hemel gebleken, maar een usurpator. De dynastie herpakt zich. Daarop worden economische en administratieve hervormingen doorgevoerd die gedurende enige tijd de financiële teloorgang tegenhouden. (4) De aftakeling zet niettemin onvermijdelijk door, aangezien de ‘deugd’ (*de* 德) waarover de dynastieke clan beschikt door het hemels mandaat, geleidelijk wordt uitgeput. De corruptie in de bureaucratie neemt toe, de belastingen worden ondraaglijk voor de boeren en het grootgrondbezit onttrekt zich aan het centrale gezag. (5) Misoogsten, dijkbreuken en droogten zorgen dan voor hongersnood onder de boerenbevolking. Dit leidt tot banditisme en opstanden. De rivalen van het keizershuis maken daarvan handig gebruik om de dynastie de genadeslag toe te dienen. Haar tijd is om, zij heeft het hemels mandaat verbeurd.

In de optiek van de ‘tussentijdse opleving’ was de usurpatie van Wang Mang niet het einde van de dynastieke cyclus, maar slechts het begin van de aftakeling, die dan voor enige tijd wordt uitgesteld door de restauratie. De dynastie krijgt als het ware nog wat zuurstof toegediend en herstelt voor enige tijd. De ziekte heeft zich echter diep ingenesteld en op de duur leidt ze onherroepelijk toch tot de ondergang.

4.1.3 De herovering van Zuid-China en Centraal-Azië

Op het einde van de Westelijke Han-periode en tijdens het interregnum van Wang Mang had het Chinese rijk het gezag over de perifere gebieden verloren en onder

Wang Mang waren zelfs de Zuidelijke Xiong-nu weer in opstand gekomen. Guang-wu-di keerde terug naar de traditie van krachtige militaire expansie. Zijn generaal Ma Yuan 马援 heroverde de vroegere Chinese bezittingen in de delta van de Rode Rivier (Chin. Hong-he 红河) en langs de kust van Annam. Het gebied werd nu krachtiger verchineesd: het Chinese schrift en Chinese sociale en politieke instellingen werden overgenomen. Later zullen zich hieruit de Annamitische staat en cultuur ontwikkelen. Guang-wu-di maakte ook een begin met het herstel van het Chinese gezag in Centraal-Azië – de Zuidelijke Xiong-nu onderwierpen zich en vestigden zich aan de grenzen van het rijk - maar het was vooral onder zijn opvolgers, waarvan voornamelijk Ming-di 明帝 (die regeerde van 57-75) bekend is, dat de Han-dynastie weer haar wil wist op te leggen in wat de Chinezen de ‘westelijke gebieden’ noemden. De eer hiervoor komt in de eerste plaats toe aan de bijna legendarische generaal en ambtenaar Ban Chao 班超 (32-102), broer van de bovenvermelde geschiedschrijver Ban Gu. Hij werd kennelijk meer aangetrokken door het avontuur dan door de geleerdheid. Hij ondernam een eerste poging om Centraal-Azië te herwinnen in 73, maar zonder succes. Enige jaren later echter slaagde hij erin het hele Tarim-bekken onder controle te krijgen. In 91 werd hij benoemd tot ‘generaal-beschermer’, *du-hu* 督护, van de westelijke gebieden met zijn hoofdkwartier te Kucha. Van hieruit leidde hij zijn legers over de Pamir heen tot aan de oevers van de Kaspische Zee en versloeg onder meer de legers van het Kushān-rijk der Yue-zhi. Alleen het Parthische Rijk lag nu nog tussen China en het Romeinse Rijk. Ban Chao stuurde een gezant uit, maar deze kwam niet verder dan de Perzische Golf.

Na de dood van Ban Chao moesten de Chinezen al heel snel hun greep op het gebied weer lossen. Twee van Bans zonen konden weliswaar gedurende een poos de Chinese invloed in stand houden en Chinese garnizoenen controleerden de Gansu-corridor tot in het midden van de tweede eeuw, maar toch was traag maar zeker de Chinese macht aan het inkrimpen, niet alleen buiten de grenzen, maar ook en vooral binnen het eigen rijksgedebied.

4.2 Het einde van de dynastieke cyclus

4.2.1 De verslechtering van de staatsfinanciën

De militaire inspanningen in Centraal-Azië en vooral de steeds groeiende macht van de grootgrondbezitters hadden andermaal een chronische uitputting van de staatskas tot gevolg. Zoals geïllustreerd wordt door het feit dat Liu Xiu en zijn groot generaal Ma Yuan zelf rijke grootgrondbezitters waren, waren de Oostelijke Han van meet af aan als het ware erfelijk belast met dit zware probleem. Het grootgrondbezit had Wang Mangs maatregelen en de opstanden zonder grote kleerscheuren overleefd. De landbelasting die de grootgrondbezitters betaalden aan het rijk, was ongeveer een

dertigste van de opbrengst, terwijl de pacht die ze van hun pachtboeren inden, bijna de helft bedroeg. Verder controleerden ze ook de handel en wisten ze de hoge posten aan het hof vrijwel volledig te monopoliseren. Pogingen om een ambtenarij te rekruteren op grond van kennis en verdienste werden verijdeld, zodat de meeste ambtenaren beschermelingen waren van een of andere grootgrondbezitter.

Het aantal boeren dat was geregistreerd in de belastingregisters nam gestaag af, vooral in Noord-China, het gebied waar de schatkist in de eerste plaats op aangewezen was. Zij zochten hun heil in het zuiden of onder de hoede van een grootgrondbezitter, waar de pachten uiteindelijk lichter uitvielen dan de belasting aan de regering. Dit had het bekende spiraleffect tot gevolg. Het steeds kleiner wordende aantal belastbare boeren werd steeds zwaarder belast tot de toestand onhoudbaar werd.

4.2.2 Hofintriges en paleisrevoluties

De toestand aan het hof was niet van die aard om deze alarmerende tendens een krachtig halt toe te roepen, wel integendeel. Op de troon volgde een reeks onbetekende keizers elkaar op. De meesten waren nog kinderen of pas in hun tienerjaren. Ze stonden weerloos tegen de hofintriges van de keizerin en haar clan, die de regering volledig domineerden. Om zich te bevrijden uit de tentakels van de clan van de keizerin, deden de keizers soms een beroep op de hofeunuchen. Door hun herhaaldelijke, succesrijke tussenkomsten wisten deze eunuchen ongemeen veel macht en weelde te verwerven. In de tweede eeuw verwierven ze zelfs het recht om families te stichten door adoptie, zodat ze hun macht erfelijk konden maken. De medicijn was in dit geval erger dan de kwaal. De eunuchen maakten zich schuldig aan meedogenloze machtswellust. Confucianistische literaten en ambtenaren die zich tegen hun al te grote macht verzetten, werden gevangengezet of van kant gemaakt. De zuiveringsacties, tussen 166 en 170, waren een echte aderlating voor de centrale regering en voor de administratie. De Han-dynastie was nog slechts een schaduw van zichzelf.

4.2.3 Religieus geïnspireerde opstanden

Rond 180 braken twee grote opstanden uit, een in Sichuan en een in Oost-China. Beide waren geïnspireerd en werden geleid door taoïstische heilmeesters.

De opstand in Oost-China werd geleid door Zhang Jue 张角, organisator van de politiek-religieuze sekte van de Tai-ping Dao 太平道, of Weg van de Grote Vrede. De opstandelingen noemden zichzelf Huang-jin 黄巾 of Gele Tulbanden, verwijzend naar hun hoofddeksel. Geel is namelijk de kleur van de aarde en volgens de leden van de sekte zou nu het element van de aarde gaan triomferen over het element van het vuur, dat het symbool en de deugd (*de*) uitmaakte van de Han-dynastie. Ze wilden een utopische staat stichten op basis van de neotaoïstische leer. Een deel van hun leer

was ook het beoefenen van heelpraktijken: zij gaven zieken gewijd water te drinken en papieren amuletten om in te slikken. Zhang Jue werd gedood in 184 en de opstand werd nog in hetzelfde jaar onderdrukt. Zijn aanhangers bleven echter weerstand bieden en gedurende de volgende 20 jaar bleven her en der verzetshaarden bestaan. Zij werden uiteindelijk een belangrijke oorzaak van de val van de Han-dynastie.

De opstandelingen in Sichuan waren aanhangers van de Wu-dou-mi Dao 五斗米道, de Weg van de Vijf Schepels Rijst, zo genoemd omdat de gelovigen vijf schepels rijst dienden bij te dragen aan hun geestelijke leiders. Zij leerden dat ziekte het gevolg was van slechte handelingen. Zieken werden verplicht hun zonden op te biechten door ze in drievoud neer te schrijven. Een biechtbrief werd boven op een berg gehangen bij wijze van biecht aan de goden van de hemel, één brief werd in het water gegooid om de zonden op te biechten aan de riviergoden, en het derde exemplaar werd in de grond gestopt bij wijze van biecht aan de goden van de aarde. Vervolgens namen zij gewijd water en een papieren amulet tot zich en werden gebeden opgezegd. Als de zieke vervolgens goede daden stelde, zou hij genezen. De leer werd gesticht door Zhang Ling 张陵 († ca. 177). Zijn opvolgers Zhang Heng 张衡 en Zhang Lu 张鲁 organiseerden de aanhang in een hecht, sektarisch verband. Zhang Lu ontpopte zich als een groot religieus en militair leider en stichtte zelfs een soort theocratische, regionale staat in een gebied dat zich uitstrekte van Sichuan tot het zuiden van Shaanxi. Gedurende dertig jaar oefende hij aanzienlijke macht uit en was hij een van de geduchte tegenstanders van de grote krijgsheren die uiteindelijk de koek van het Han-rijk onder elkaar zouden verdelen. In 215 pas onderwierp hij zich aan Cao Cao.

4.2.4 De verdeling van het rijk onder de grote krijgsheren

Beide opstanden hadden de Han-dynastie op haar grondvesten doen schudden. Zij had de vitaliteit niet meer om de schok op te vangen. De generaals die de opstanden moesten onderdrukken en die nota bene gewoonlijk afkomstig waren uit de families van de grootgrondbezitters, affirmeerden zich nu als virtueel onafhankelijke krijgsheren. In 189 vermoordde een generaal de hofeunuchen en bezette generaal Dong Zhuo 董卓 de hoofdstad.

Het verschrompelen van de basis van belastingplichtige boeren en de daarmee gepaard gaande ontbinding van het systeem van corveeën en het conscriptieleger, leidde ertoe dat in de provincies de latifundia hun eigen legers vormden, bestaande uit leden van de clan en hun horigen. Aan het hoofd van deze legers stelden zich generaals als Yuan Shao 袁绍 en Yuan Shu 袁术 die uit de hoofdstad waren gevlucht voor Dong Zhuo, en Cao Cao 曹操, zoon van de geadopteerde zoon van een eunuch. In 190 sloten zij een verbond om Dong Zhuo uit de hoofdstad te verdrijven. Deze laatste paste de tactiek van de verschroeide aarde toe: hij legde het keizerlijk paleis in de as en trok zich terug in Chang-an in het westen. Dit betekende de facto het einde van de Oostelijke Han. Dong Zhuo regeerde gedurende twee jaar, officieel in naam van de

keizer Xian-di 献帝, een machteloos en zielig vorst, tot hij vermoord werd door een van zijn eigen luitenanten (192).

De strijd om de oppermacht tussen de verschillende krijgsheren is zeer ingewikkeld en vol van heroïsche episoden, waarvoor het best verwezen kan worden naar de epische roman *San-guo-zhi tong-su yan-yi* 三国志通俗演义 (*De geschiedenis van de Drie Rijken*). Het moge hier volstaan te vermelden dat geleidelijk aan drie generaals op de voorgrond traden met elk een regionaal machtscentrum: Cao Cao in het noorden, Liu Bei 刘备 in Sichuan en Sun Quan 孙权 in het gebied van de benedenloop van de Yangzi-jiang en in het zuiden. Deze driedelige verdeling was in feite in overeenstemming met de aardrijkskundige realiteit van China. Toen Cao Cao stierf in 220, usurpeerde zijn zoon Cao Pi 曹丕 de troon en stichtte een nieuwe dynastie die hij de Wei 魏 noemde.

Het jaar daarop riep Liu Bei zichzelf uit tot keizer van Sichuan en nam als dynastieke naam Han, omdat hij als lid van de Liu-clan pretendeerde de Han-dynastie voort te zetten. In 222 volgde Sun Quan hun voorbeeld en noemde de door hem gestichte dynastie Wu 吴.

5 HET STEPPERIJK VAN DE XIONG-NU (209 V.CHR.-160 N.CHR.)

5.1 Algemene beschouwingen

5.1.1 De levenswijze van de nomaden

Centraal-Azië is een wereld van woestijnen, steppen en oasen. In woestijnen is noch landbouw, noch veeteelt mogelijk en kunnen zich bijgevolg ook geen menselijke gemeenschappen permanent vestigen. In de steppen is er wel een zekere vorm van veeteelt mogelijk, namelijk in pastorale vorm. Aldus ontstaat de nomadische veeteelt-economie, die overigens wellicht gegroeid is naar het voorbeeld van – of uit – de sedentaire landbouweconomie, naar men aanneemt tussen de negende en achtste eeuw v.Chr.

Nomaden zijn geen doelloze zwervers op zoek naar water en weiden, maar zij bewegen volgens een vast migratiepatroon tussen zomer- en winterkampen. In hun winterkamp bedrijven ze zelfs soms een weinig landbouw. Zij hoeden kudden van schapen, koeien, paarden, geiten en kamelen. Per familie zijn er minimaal 200 schapen en de nomaden migreren in groepen van drie tot tien families. Bijgevolg hebben zij kudden van 600 tot 3000 schapen bij zich.

De kudden vormen hun voornaamste bezit. Willen zij hun bezit vermeerderen, dan moeten ze ervoor zorgen dat hun kudden toenemen. Nu is de toenamecoëfficiënt van vee per jaar veel kleiner dan van landbouwgewassen. Bovendien staat het roerend goed voortdurend aan gevaren bloot en is het veel kwetsbaarder. Het vraagt dan ook om constante bescherming. Om die te kunnen verzekeren, dienen de eigenaars van de veestapel in een hecht verband samen te leven. Vandaar dat nomaden, veel meer dan boeren, in groepen van bloedverwantschap (stamverband) leven. De levensstandaard van de nomaden ligt meestal slechts een weinig boven het bestaansminimum, vandaar dat cultuur en beschaving zich in een nomadenmaatschappij slechts zeer langzaam kunnen ontwikkelen.

5.1.2 Oasen

In de oasen zijn de levensomstandigheden heel anders. De economie is hier gebaseerd op irrigatielandbouw. Men wint water door het aanboren van ondergrondse wateraders en men streeft ernaar een constante watertoevoer te verzekeren door het aanleggen van een onderaards net van aquaducten die het water van de bergen in de omgeving naar de oase voeren. Toch is de oppervlakte bebouwbare grond beperkt. Om de groeiende bevolking verder te kunnen voeden, zal de oaseconomie een aanvulling moeten zoeken in de handel, in een eerste stadium met andere oasen, maar naderhand ook over grotere afstanden. Uiteindelijk tekenen zich handelsroutes af die ver van elkaar gelegen centra en grote rijken met elkaar verbinden. De oasen fungeren daarbij als pleisterplaats en verkeersknooppunt, hetgeen een aanzienlijke bron van inkomsten betekent. De aldus opgestapelde rijkdom doet niet alleen ambachten ontstaan, maar wordt ook de voedingsbodemp voor een cultuur en een sociale en politieke organisatie die veel gelijkenis vertonen met de grote landbouwculturen. De oases mogen dan ook als stadstaten beschouwd worden. Door hun beperkte grootte hebben de oaserijkjes, die alle geconcentreerd liggen rond het Tarim-bekken, nooit een belangrijke rol kunnen spelen in de geschiedenis van Azië. Zij hebben de geschiedenis eerder ondergaan dan gemaakt. Steeds zijn ze geplet geworden tussen de nomadenrijken enerzijds en het Chinese rijk anderzijds. De ene keer moesten zij buigen voor de legers uit de steppen, de andere keer moesten zij hun onderwerping betuigen aan de Chinese keizer. Hun culturele rol is echter des te groter geweest. De dubbele gordel van oasen heeft gediend als wad tussen de Chinese beschaving en de Indo-Europese beschavingen (India, Perzië, Griekenland, Rome). Zij lagen op de zijderoute, waarlangs de handelskaravanen trokken, zij vormden de weg waarlangs de boeddhistische pelgrims en missionarissen hun leer uitdroegen naar China. In de steppen ten noorden van deze smalle beschavingsroute zien we echter geregeld hoe de nomadenhorden zich organiseren en op diepgaande wijze ingrijpen in de geschiedenis van de sedentaire beschavingen van India en China.

5.1.3 Etnische samenstelling

5.1.3.1 De Scythische volkeren

Vanaf een vroege datum is Azië bewoond door allerlei volkeren die behoorden tot een van twee ras- en taalgroepen. Deze worden traditioneel aangeduid als de Scythen en de Hunnen (in de brede zin van de termen). Met Scythen wordt bedoeld: alle volkeren die behoren tot het Indo-Europese ras. Het oudste Indo-Europese volk dat in de historische bronnen vermeld wordt als bewoners van Centraal-Azië, zijn de Kimmeërs, gevestigd aan de benedenloop van Don en Wolga. In de achtste eeuw v.Chr. worden zij verdrongen door de Scythen (in de enge zin van de term), die uit Turkestan en West-Siberië gekomen waren. Deze laatsten stichtten een machtig rijk in Zuid-Rusland. Zij mengden zich zelfs in de strijd tussen de Meden en de Assyriërs, als bondgenoten van de Assyriërs. De eindzege van het Medische rijk werd trouwens daardoor met een dertigtal jaar uitgesteld. Het Scythische Rijk moet zeer machtig geweest zijn, want noch Darius de Grote (522-486 v.Chr.), noch Alexander de Grote zijn erin geslaagd het militair te verslaan. Gedurende ruime tijd waren de Griekse kolonies langs de kust van de Zwarte Zee trouwens onderworpen aan het gezag van de Scythen.

Het waren uiteindelijk de stamverwante Sarmaten die de oorzaak werden van de ondergang van het Scythische Rijk in de derde eeuw v.Chr. De Sarmaten waren vóór hun westwaartse migratie gevestigd geweest ten noorden van het Aral-meer. Door hun trek verdreven ze de Scythen naar het gebied van de Krim, waar ze nog gedurende enkele eeuwen voort bestonden als een apart volk vooraleer uit de geschiedenis te verdwijnen. Tot de Sarmaten behoorden ondermeer de Massagetæ, die in de zesde eeuw v.Chr. een groot gedeelte van Noordwest-Turkestan domineerden. Het was in een veldslag tegen deze Massagetæ dat Cyrus II (558-530 v.Chr.) het leven liet.

In de tweede eeuw v.Chr. nam het volk van de Aorsi de fakkel over als leidende natie van Noordwest-Turkestan. Drie eeuwen later werden deze op hun beurt afgelost door de Alani, die later naar vele delen van de wereld verspreid zouden raken, waaronder Spanje en Noord-Afrika. Nu nog leeft een tak van de Alani, namelijk de Osseten, op de noordelijke hellingen van het Kaukasus-gebergte.

Noordoost-Turkestan werd bewoond door volkeren die stamverwant waren aan bovengenoemde, maar die bekend zijn onder verschillende namen. Het belangrijkste volk was dat der Saka's, gevestigd ten noorden van de Yaxartes en in het bekken van de Ili. Later zullen we dit volk zien als heersers in oostelijk Iran en noordelijk India. Ten noorden van de Saka's woonden de Kang-ju, bekend uit Chinese bronnen. Al deze volkeren blijken van Indo-Europese en meer bepaald Arische afkomst te zijn en hebben zich op een bepaald ogenblik in de geschiedenis van de agrarische Ariërs afgesplitst. Ze onderscheidden zich van de sedentaire landbouwbeschavingen door een aantal cultuurkenmerken, waarvan de voornaamste zijn:

- Een economie gebaseerd op veeteelt, waarin het paard een steeds grotere rol speelde.

- Het gebruik van melk als hoofdbestanddeel van het dieet.
- Het gebruik van het paard als rijdier, waar het in vrijwel alle sedentaire beschavingen als trekdier fungeert.
- Het dragen van broeken in plaats van losse klederen, en van laarzen in plaats van sandalen. De broek was het enige kledingsstuk dat te paard een vrij gebruik van de benen toeliet.
- Een strijdtechniek waarin de cavalerie centraal stond, en het afvuren van pijlen vanuit het zadel.

5.1.3.2 De Hunnische volkeren

Bovenstaande cultuurkenmerken typeren evenzeer de oudste bewoners van de oostelijke steppen van Centraal-Azië, met andere woorden: Mongolië en de aangrenzende gebieden, hoewel de volkeren die we hier aantreffen tot een totaal ander ras behoren, namelijk het Turkse of het Mongoolse. Er moet wel op gewezen worden dat de steppevolkeren van Mongolië de ‘paardencultus’ overgenomen hebben van de Scythen en Sarmaten en dat ze zich oorspronkelijk te voet verplaatsten en streden. De overname van de Scythische cultuur zou plaatsgevonden hebben rond 400 v.Chr. Mettertijd wordt de Hunnische dreiging uit het noorden groter tot ze zich in de derde eeuw v.Chr. ontwikkelt tot een waar nationaal probleem voor de Chinezen. In die periode worden die noordelijke barbaren door de Chinezen aangeduid met de term Xiong-nu, een term die in verband wordt gebracht met het ‘Hunni’ van de Romeinen, waarvan onze term ‘Hunnen’ en het ‘Hūna’ van de Indiërs werden afgeleid. Net zoals het geval was met de term ‘Scyth’, wordt de term ‘Hun’ niet alleen in enge zin gebruikt als aanduiding van de natie of stam die vanaf de derde eeuw v.Chr. de Mongoolse steppen domineerde, maar ook in brede zin als aanduiding voor de diverse volkeren die er woonden en in meer of mindere mate door de stam der Xiong-nu of Hunnen gedomineerd werden. De Xiong-nu waren waarschijnlijk in oorsprong van proto-Turkse afkomst, maar mettertijd lijken ze door onderlinge huwelijken meer en meer mongolide trekken te gaan vertonen. Zij spraken een taal die behoort tot de Oeral-Altaiische taalfamilie.

5.2 Het eerste Hunnenrijk (209-51 v.Chr.)

5.2.1 De opkomst van het Hunnenrijk (209-141 v.Chr.)

5.2.1.1 Tou-man

Tegen het einde van de derde eeuw v.Chr., op het ogenblik dat het Chinese cultuurgebied politiek verenigd wordt onder de Qin-dynastie, worden de verschillende

nomadenstammen die Mongolië bewoonden, opgenomen in een confederatie die geleid wordt door het volk der Xiong-nu.

Rond 215 v.Chr., de datum vanaf dewelke onze Chinese bronnen gedetailleerd worden, bevond het centrum of hoofdkwartier van de Hunnische confederatie zich ten zuiden van de Gobi-woestijn, in het huidige Binnen-Mongolië, dus in de onmiddellijke nabijheid van het Chinese territorium. De toenmalige leider van de confederatie was Tou-man 头曼, een man van formaat, die evenwel niet opgewassen was tegen de Chinese generaal Meng Tian 蒙恬 (cf. supra). Deze laatste voerde verscheidene campagnes in het noorden tegen de barbaren, met het gevolg dat Tou-man verplicht werd zich met zijn horden terug te trekken in Buiten-Mongolië, waar hij veilig van de Chinese legers gescheiden was door de natuurlijke barrière van de Gobi-woestijn. Binnen-Mongolië bleef echter niet lang in Chinese handen, want reeds in 209 v.Chr., kort na de dood van Shi-Huang-di en Meng Tian, wist Tou-man het gebied te heroveren.

5.2.1.2 Mo-duo

Het was de zoon van Tou-man, Mo-duo 冒顿 (deze eigennaam wordt ook als Modun, Mao-dun of Mo-du gelezen), die de Hunnische natie tot een echt stepperijk van formaat zou uitbouwen. Onder zijn bewind, dat duurde van 209 tot 174 v.Chr., bereikte het Hunnische imperium het toppunt van zijn macht. Mo-duo was een tactisch genie. Hij leerde zijn horden strijden in georganiseerd verband onder één bevel, waar ze tot dan toe gewoon waren geweest in open orde en individueel te vechten.

Hij gaf zijn volk ook een hogere vorm van politieke organisatie. Hij stelde een hiërarchie van ambtenaren in, 'ouderen', waarvan het hoogste kader bestond uit 24 edelen die het gezag voerden over 10.000 strijders elk. Daarboven stonden nog eens twee prinsen 'van Links en van Rechts'. De prins van Links was onderkoning over het oostelijk deel van het rijk, de prins van Rechts was onderkoning over het westelijk deel, terwijl Mo-duo opperheerser (*chan-yu*) was en rechtstreeks regeerde over het centrale deel van het rijk. Elk van de 24 edelen genoot een grote mate van autonomie voor wat de aanstelling van ondergeschikte ambtenaren en het bestuur van zijn gebied betrof. Er was dus een sterk feodaal aspect aan de politieke organisatie van het Hunnenrijk. Niettemin wisten Mo-duo en zijn onmiddellijke opvolgers voldoende cohesie te bewaren dankzij hun krachtige persoonlijkheid.

Mo-duo voerde zijn eerste oorlog tegen de Dong-hu, die Oost-Mongolië en westelijk Mantsjoerije bewoonden. In weerwil van hun macht werden ze verslagen door Mo-duo en ingelijfd in het Hunnenrijk. Dankzij een reeks campagnes in het noorden wist hij controle te verwerven over het stroomgebied van de Orkhon en Selenga in Buiten-Mongolië. Zelfs het gebied rond het Baikal-meer kwam onder zijn invloed en werd waarschijnlijk nog tijdens zijn leven aangehecht aan zijn rijk. Mo-duo bracht eveneens het voor de Chinezen zo belangrijke gebied Kashgarië onder zijn gezag.

Zowel het oostelijk deel waar nomaden van Indo-Europees ras woonden, bekend als de Yue-zhi en de Wu-sun (cf. supra), als het westelijk deel waar 26 stadstaten gesitueerd waren, eveneens bewoond door Indo-Europese volkeren, werden schatplichtig aan het hof van de Hunnen. Ook in zuidelijke richting poogde hij zijn gebied uit te breiden, maar hier stond hij tegenover het Chinese rijk en gedurende driekwart eeuw kon geen van beide partijen een beslissende overwinning behalen. Het belangrijkste wapenfeit is wellicht de veldtocht die de eerste keizer van de Han, Gao-zu, ondernam tegen de Hunnen in 200 v.Chr. en die voor de Chinezen eindigde in een beschamende nederlaag. Als gevolg hiervan werd een verdrag gesloten waarbij de Chinezen ieder jaar rijke geschenken stuurden naar het hof van Mo-duo. Daarenboven schonk Gao-zu ook een prinses aan de Hunnische heerser. Dankzij haar invloed bleef het Chinese rijk enige tijd van invallen gespaard.

5.2.1.3 Lao-shang

Aan de stilte op het front kwam een einde onder de opvolger van Mo-duo, *chan-yu* Lao-shang 老上 (die regeerde van 174 tot 161 v.Chr.), onder wiens krachtige leiding de militaire initiatieven van de Hunnen in alle heftigheid hernamen. Op advies van een overgelopen Chinese eunuch ondernam Lao-shang in 166 v.Chr. een grootscheepse campagne tegen het Chinese rijk en zakte met zijn horden af tot in de nabijheid van de Chinese hoofdstad. Nadat hij zich tactisch had teruggetrokken voor de numerieke Chinese overmacht, sloot hij een gunstig verdrag met de Chinese keizer waarin de Chinezen de Hunnische heerschappij erkenden over het gehele gebied ten noorden van de Grote Muur, m.a.w. Mantsjoerije, Mongolië, Dzungarije en Kashgarië. Bovendien stipuleerde het verdrag dat de Chinezen ieder jaar brokaat, zijde en rijst zouden sturen naar de Hunnen, hetgeen erop neerkwam dat de Chinezen schatplichtig betaalden aan hun barbaarse noorderburen.

Rond 165 ondernam Lao-shang een veldtocht tegen de Yue-zhi, gevestigd in oostelijk Kashgarië en Gansu, die voor de geschiedenis van het Aziatische continent verstrekkende gevolgen zou hebben. Als gevolg van deze veldtocht viel het koninkrijk van de Yue-zhi helemaal uiteen. Een klein gedeelte van deze volksstam vluchtte zuidwaarts en vestigde zich tussen de Tibetaanse stammen der Qiang 羌 in het Nanshan-gebergte (de zogenaamde kleine Yue-zhi). Het grootste gedeelte vluchtte echter naar Dzungarije en vestigde zich langs de oevers van de Bi-rivier en het Issyk-kul-meer. Hiervoor moesten ze echter het aldaar wonende volk der Saka's (Chin. 塞) verdrijven. De Saka's weken op hun beurt uit naar Sogdië (Sogdiana) waar de aldaar heersende Griekse vorsten verdreven werden tot bezuiden de rivier de Oxus, d.w.z. tot in Bactrië (Bactriana). Niet lang daarna werden de Yue-zhi in hun pas verworven woongebied opnieuw aangevallen door de Wu-sun (ca. 160 v.Chr.), hun voormalige burens uit oostelijk Kashgarië. De Yue-zhi ruimden andermaal plaats en weken westwaarts uit. Hun plaats werd ingenomen door de Wu-sun die in Dzungarije bleven tot ze uit

de geschiedenis verdwenen. In hun westwaartse beweging stootten de Yue-zhi andermaal op de inmiddels in Sogdania gevestigde Saka's. De Saka's weken uit naar het zuidwesten en vielen het Parthische koninkrijk binnen. Zij vestigden zich in Drangiana (modern Seïstān). De Saka's die in Sogdië bleven, werden door de Chinezen Kang-ju genoemd. Zij die Drangiana bezetten, verhuisden in de eerste eeuw v.Chr. naar het oosten en stichtten een rijk aan de Beneden-Indus. De Yue-zhi bezetten Sogdiana en naderhand Bactriana, aldus een einde makend aan het Grieks-Bactrische koninkrijk (tussen 140 en 130 v.Chr.). Tegen 129 v.Chr., datum van de aankomst van de Chinese gezant Zhang Qian (cf. supra), moeten de Yue-zhi zich georganiseerd hebben in een rijk met een centrum ten zuiden van de rivier de Oxus, dat in de eerste eeuw van onze tijdrekening een periode van grootheid en bloei zou kennen onder de Kushān-vorsten.

De hierboven geschetste historische ontwikkeling die de politieke kaart van Azië grondig wijzigde, was dus het gevolg van de aanval van Lao-shang op de Yue-zhi, hoewel hij zelf niet heeft kunnen meemaken waartoe zijn acties uiteindelijk zouden leiden. Na zijn dood in 161 (of 160) v.Chr. werd hij opgevolgd door zijn zoon Jun-chen 军臣 (die regeerde tot 126 v.Chr.), die eerder vriendschappelijke betrekkingen onderhield met het Chinese keizershof.

5.2.2 De geleidelijke aftakeling van het Hunnenrijk

5.2.2.1 Tekenen van uitputting

Ter inleiding vermelden we dat deze periode in de geschiedenis van het Hunnenrijk reeds werd behandeld, vanuit Chinees perspectief, in verband met de regeringsperiode van Wu-di (cf. supra).

De langdurige en grootscheepse militaire operaties die Wu-di had opgezet tegen het Hunnenrijk, waren geen onverdeeld succes. Bij zijn dood (87 v.Chr.) kon het Chinese rijk alleen bogen op twee gebieden waarover het zijn controle had gevestigd: het zuiden van Mantsjoerije in het oosten en het grootste deel van Kashgarië in het westen. Het Hunnenrijk leek op het eerste gezicht slechts weinig van zijn macht ingeboet te hebben, maar intern was het toch erg ondermijnd. 50 jaar oorlog had ontelbare mensenlevens gekost aan een rijk waarvan de bevolkingsschaarste de kwetsbaarste plek was. Ook de kudden hadden erg te lijden gehad onder het oorlogsgebeuren. En alsof dit alles nog niet genoeg was, brak in 85 v.Chr. een bittere strijd om de opvolging van de *chan-yu* uit. Het was dus niet te verwonderen dat de Hunnen hun vroegere strijd lust vergaten en het Chinese rijk probeerden gunstig te stemmen door onder meer het vrijlaten van Chinese gevangenen, wat niet belette dat het toch nog geregeld tot schermutselingen aan de grenzen kwam.

5.2.2.2 De opstand van de vazallen

De Hunnen kregen niet alleen af te rekenen met hun machtige zuiderburen, maar bovendien met vrijwel alle volkeren en vorstendommen die onder hun heerschappij stonden. In het oosten begonnen de Wu-huan 乌桓 en de Xian-bei 鲜卑, restanten van het Dong-hu-volk, het juk van hun overheersers af te werpen en zich meester te maken van gedeelten van hun territorium. Daardoor begonnen de Hunnen zich traag naar het westen te verplaatsen. Dit verzuurde hun betrekkingen met de Wu-sun die voorheen hun vazallen waren geweest, maar ondertussen de Chinese suzereiniteit hadden erkend. De *chan-yu* bezette delen van hun territorium en eiste dat de Wu-sun zich opnieuw aan hem zouden onderwerpen. Deze laatsten riepen evenwel de hulp van China in. In 72 v.Chr. zond China liefst vijf legers met de bedoeling de macht van de Hunnen voor eens en voor altijd te breken. Deze militaire campagne had niet het verwachte succes, maar de barre natuur hielp een handje. In 71 v.Chr. werd het Hunnenleger tijdens een represaille-expeditie tegen de Wu-sun letterlijk gedecimeerd door een sneeuwstorm. Dit was het teken voor de Wu-sun in het westen, de Ding-ling 丁零 in het noorden, de Wu-huan in het oosten en de Chinezen in het zuiden om de gehate Hunnen de doodssteek toe te brengen. Tot overmaat van ramp brak er nog een hongersnood uit over hun gehele territorium. Een en ander had tot gevolg dat een derde van de totale bevolking en meer dan de helft van de kudden verloren gingen.

5.2.2.3 De opsplitsing van het rijk

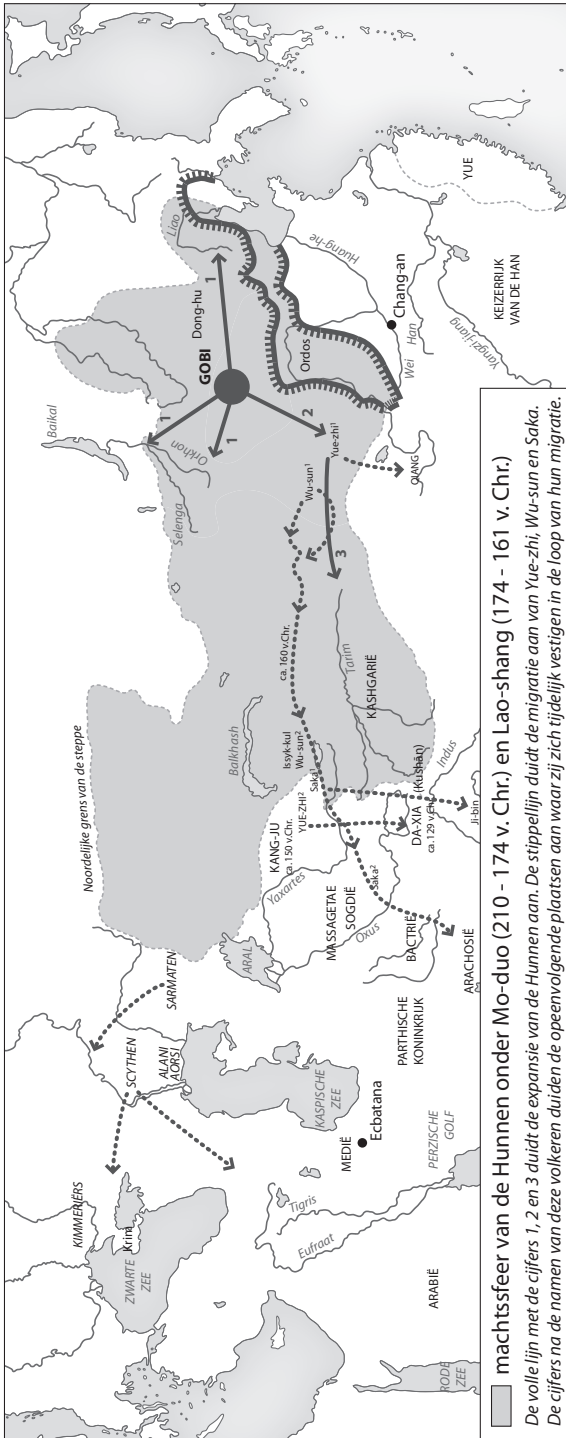
Het Hunnenrijk had zich wellicht nog kunnen herstellen van al deze tegenslagen, ware het niet dat het intern geteisterd werd door grote verdeeldheid en strijd. Toen Hu-han-ye 胡韩邪 in 58 v.Chr. *chan-yu* werd, zag hij zich geconfronteerd met vier andere kroonpretendenten en het kostte hem drie jaar om deze uit te schakelen. Nauwelijks was hij hierin geslaagd of zijn broer Zhi-zhi 郅支 kwam tegen hem in opstand. Als gevolg van deze broedertwist werd het Hunnenrijk verscheurd in twee rijken: het noordelijke gesitueerd in Buiten-Mongolië, onder het gezag van Zhi-zhi, en het zuidelijke in Binnen-Mongolië, onder het gezag van Hu-han-ye. Om zich te beschermen tegen de voortdurende aanvallen van zijn broer, zette Hu-han-ye in 51 v.Chr. de historische stap om formeel de Chinese suzereiniteit te erkennen.

Enige tijd later begon Zhi-zhi (vanaf circa 49 v.Chr.), die inzag dat hij niet opgewassen was tegen het bondgenootschap tussen de Zuidelijke Hunnen en het Chinese rijk, zijn volk westwaarts te leiden om zich in Dzungarije en Turkestan te vestigen. De daar wonende volkeren werden onderworpen en in zijn nieuwe rijk geïncorporeerd, en hij koos Noordoost-Turkestan als zijn nieuwe machtscentrum. Door de westwaartse migratie van de Noordelijke Hunnen was hun oorspronkelijk woongebied in Buiten-Mongolië vrijgekomen. Hu-han-ye greep onmiddellijk de kans aan om met zijn volk noordwaarts te trekken en bezit te nemen van dit gebied. Dit gebeurde in

43 v.Chr., datum vanaf dewelke men niet langer spreekt van het Noordelijke en het Zuidelijke Hunnenrijk, maar van het Oostelijke en het Westelijke.

Terwijl de Oostelijke Hunnen verder de suzereiniteit van China erkenden, begon Zhi-zhi aan de uitbouw van een groot rijk. Hij trad in een bondgenootschap met de Kang-ju, gevestigd in Sogdiana, en verplichtte onder meer de Wu-sun en Ferghana om zijn suzereiniteit te erkennen. Als uiting van zijn macht liet hij een ommuurde vesting bouwen als zijn hoofdstad. Dit was de eerste keer in de geschiedenis dat een Hunnenvorst een permanente hoofdstad liet bouwen. Ze zou overigens niet lang overeind blijven, want reeds in 36 v.Chr. werd ze het doelwit van een felle en meedogenloze Chinese aanval, waarbij de stad in vlammen opging en Zhi-zhi het leven verloor. Dit was het einde van het fiere rijk der Westelijke Hunnen, die pas opnieuw in de geschiedenis opduiken in de vierde eeuw van onze tijdrekening, als tussen 370 en 375 hun horden de Wolga en de Don oversteken en aan hun Europese opmars beginnen, die hen later, onder leiding van Attila, zelfs tot aan de grenzen van het Romeinse Rijk zal brengen.

Het voormalige territorium der Westelijke Hunnen werd nominaal gevoegd bij het Oostelijke Hunnenrijk van Hu-han-ye (gestorven in 31 v.Chr.) en zijn opvolgers, die zich verder trouwe vazallen van de Chinese keizer toonden en dat ook bleven tot aan de usurpatie van Wang Mang (8 n.Chr., cf. supra).

KAART 4. Het eerste Hunnenrijk (209-141 v.Chr.)

5.3 Het tweede Hunnenrijk (8-160 n.Chr.)

5.3.1 De herwonnen soevereiniteit

Toen Wang Mang de troon besteeg, rekende China zowel de Wu-huan en de Wusun als de Hunnen tot zijn vazallen. Ook in Kashgarië hielden de Chinese garnizoenen de touwtjes stevig in handen. Tijdens zijn vijftienjarig bewind slaagde Wang Mang erin het grootste deel van de Chinese bezittingen in Centraal-Azië te verbeuren. Zijn diplomatieke betrekkingen met de Hunnen verliepen hautain en onhandig. Hij stond erop de Hunnen te behandelen als regelrechte onderdanen in plaats van als vazallen die de Chinese suzeriniteit erkenden. Toen de Hunnen, deels als gevolg daarvan, hun raids op Chinees grondgebied hernamen, droomde Wang Mang van een militaire Endlösung, maar de reusachtige legers die hij daartoe op de been wilde brengen, moesten tot tweemaal toe ontbonden worden voor ze het Chinese grondgebied konden verlaten. Toen uiteindelijk interne opstanden uitbraken in China en de rebellen in 23 n.Chr. Chang-an innamen, waarbij ze Wang Mang een kopje kleiner maakten, betekende dit het voorlopige einde van China's aanspraken op Centraal-Azië. De Hunnen konden zich weer affirmeren als een onafhankelijk rijk en bovendien hun suzeriniteit herstellen over Noord-Kashgarië. Alleen Yarkand en enkele andere stadstaten in Zuid-Kashgarië bleven loyaal aan de Chinese troon. Na enkele jaren onttrok Kashgarië zich weer aan de macht van de Hunnen, om gedurende enige tijd een imperium te worden onder leiding van Xian 賢, de koning van Yarkand, die regeerde van 33 tot 61.

5.3.2 De betwisting van Kashgarië

In 48 n.Chr. werden de Hunnen andermaal verscheurd door een opvolgingskwesie. Hun rijk werd opnieuw gesplitst, en ditmaal definitief, in een zuidelijk en een noordelijk deel. De Zuidelijke Hunnen werden formeel vazallen van de Chinese troon en fungeerden voor China als een bufferstaat tegen de Noordelijke Hunnen. In het oosten begonnen de Wu-huan en de Xian-bei, voorheen onderworpen aan de Hunnen, zich te roeren. Ze knoopten vriendschappelijke betrekkingen aan met China en vielen geregeld de Noordelijke Hunnen aan. Als gevolg daarvan zagen deze laatsten zich genooddaakt geleidelijk uit Oost-Mongolië weg te trekken. In Kashgarië kwamen ze in conflict met Xian, de koning van Yarkand. Toch hadden ze hier meer succes, want ze konden hun suzeriniteit herstellen over Noord- en Noordoost-Kashgarië. Na de dood van Xian viel het Kashgarische rijk uiteen en kwam heel het Tarim-gebied weer binnen de machtssfeer van de Noordelijke Hunnen. Het centrum van hun rijk lag nu in Oost-Dzungarije. Ten westen lagen de rijken van Kang-ju en Parthië en ten zuidoosten dat van de Yue-zhi (of Kushān).

Guang-wu-di had zich gedeisd gehouden, maar in de tweede helft van de eerste eeuw n.Chr. werd het Chinese rijk assertiever. Het herstelde zijn macht in Kashgarië en stelde Ban Chao aan als generaal-beschermer (cf. supra), heroïsch verdediger van de Chinese belangen in de westelijke gebieden. Tot het midden van de tweede eeuw bleef Kashgarië onder de, zij het wegtanende, heerschappij van China.

5.3.3 De ondergang van het Hunnenrijk

Toch waren het uiteindelijk niet de Chinezen die verantwoordelijk waren voor de ontbinding van het rijk der Noordelijke Hunnen, maar de Xian-bei, een volk van Mongools ras. Tijdens de eerste eeuw hadden ze meestal de suzeriniteit van China erkend. Toen vanaf het begin van de tweede eeuw er geregeld opstanden uitbraken onder de Zuidelijke Hunnen tegen hun Chinese overheersers, begonnen de Xian-bei zich steeds onafhankelijker op te stellen. Rond 150 werden de stammen van de Xian-bei verenigd onder het gezag van een groot leider Tan-shi-huai 檀石槐 (gestorven in 188). Hij veroverde en bezette alle gebieden die voorheen aan de Hunnen toebehoorden. Hij stootte westwaarts door tot aan de Ili, waar hij de Wu-sun versloeg. De Chinese kronieken leren ons dat rond 166, op het toppunt van zijn macht, zijn rijk zich uitstreckte van Mantsjoerije tot aan het land van de Wu-sun. Als gevolg van de vestiging van dit eerste Mongoolse rijk, werden de Noordelijke Hunnen als macht uitgeschakeld en verdwenen ze waarschijnlijk uit de Mongoolse steppe. Later vinden we ze terug in Dzungarije en West-Turkestan. De Zuidelijke Hunnen van hun kant hadden hun toevlucht gezocht in de boezem van het Chinese rijk, waar we ze vanaf het einde van de tweede eeuw aantreffen in de Ordos-steppe en meer zuidwaarts nog tot aan de Gele Rivier. Na Dan-shi-huai brokkelde het imperium van de Xian-bei geleidelijk af.